

ADALET DERGİSİ
Journal of Justice
Yıl: 153 Dönem: VI 2026/2 Sayı: 77
ISSN: 1011-730X
ISSN (online): 2717-6614

YANAN BİR HUKUK HAFIZASI: AVUKAT HAÇİK KAHVECİYAN VE İSTANBUL BAROSU KÜTÜPHANESİ (1909-1933)

Av. Tugay AYDIN
av.tugayaydin@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4909-1364

Makale Bilgisi / Article Information

- Makale Türü (*Article Type*): İnceleme Makalesi
- Değerlendirme (*Peer-Review*): Editör Ön İnceleme - Yayın Danışma Kurulu Kararı
(*Editorial Screening –Decision of the Editorial Advisory Board*)
Editör Notu: Bu makale hakem denetimine girmemiştir.
(*Editor's Note: This article has not been subjected to peer review.*)
- İntihal (*Plagiarism*): Turnitin (*İntihal incelemesi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü işbirliği ile yapılmaktadır.*)
- Etik Beyan (*Ethical Statement*): Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (*It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study, and all referenced works are cited in the bibliography.*)

s.s. 1089-1136

YANAN BİR HUKUK HAFIZASI: AVUKAT HAÇİK KAHVECİYAN VE İSTANBUL BAROSU KÜTÜPHANESİ (1909-1933)

GİRİŞ

II. Meşrutiyet sonrasında yeniden teşkilatlanan İstanbul Barosu bünyesinde 1909 yılında kurulan İstanbul Barosu Kütüphanesi, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki en önemli hukuk kütüphanelerinden biri olmanın ötesinde, imparatorluktan cumhuriyete devredilen çok dilli ve çok kültürlü kurumsal bir hukuk hafızasıdır. Kütüphanenin Türkçe, Fransızca, Yunanca ve Arapça eserlerden oluşan koleksiyonu, dönemin hukuk literatürünü ve hukuk kültürünü yansıtmaları bakımından dikkate değer bir kaynak niteliğindedir. Ancak 1933 İstanbul Adliyesi yangınında tamamen yok olması sebebiyle kütüphane ve koleksiyonu hakkında günümüze ulaşan bilgiler oldukça sınırlıdır.

İstanbul Barosu Heyet-i Dâimesi, 1909'da kurulan baro kütüphanesinin idare ve denetimi görevini 144 sicil numaralı Avukat Haçik Kahveciyan'a tevdi etmiştir. 1913 yılında bu göreve getirilen Haçik Kahveciyan'ın, görevini en azından 1922 yılına kadar sürdürdüğünü biliyoruz. Muhamat Mecmuası Heyet-i Tahririyesi üyelerinden olan Haçik Kahveciyan, mecmuada çeşitli konularda makaleler yayımlamış; İstanbul Barosu Kütüphanesi hakkında ise 1913, 1917 ve 1922 yıllarında üç makale kaleme almıştır. Bu yazılar, 1933 İstanbul Adliyesi yangınında kül olan ve günümüze ulaşmayan İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin kuruluşu, koleksiyonu, çalışma düzeni ve gelişimi hakkında tespit edilebilen en önemli birincil kaynaklardır. Özellikle 1913 yılında yayımlanan kütüphane fihristi, koleksiyonun kapsamını ve içeriğini ortaya koyan tek kaynaktır.

İstanbul Barosu tarihi hakkında çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte, İstanbul Barosu Kütüphanesi bugüne kadar müstakil bir araştırmaya konu olmamıştır. Temel birincil kaynaklar niteliğindeki Haçik Kahveciyan'ın makaleleri ile 1913 tarihli fihrist bugüne kadar bibliyografik ve analitik açıdan incelenmediği gibi; kütüphanenin kuruluş tarihi, koleksiyon geliştirme politikası ve gelişim süreci hakkında da kapsamlı bir değerlendirme yapılmamıştır.

Bu çalışmada, Haçik Kahveciyan'ın makaleleri ve 1913 tarihli kütüphane fihristi temel alınarak İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin kuruluşu, gelişimi, koleksiyonu ve çalışma düzeni yeniden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda kütüphanenin kuruluş tarihi tespit edilmekte; koleksiyonda bulunan eserler incelenmektedir. Fihristte kısaltılmış veya eksik biçimde kaydedilen eser ve müellif adları mümkün olduğu ölçüde tamamlanmakta, eserlerin bibliyografik künyeleri tespit edilerek koleksiyonun kapsamı daha doğru biçimde ortaya konulmaktadır. “Rumca eserler” olarak kaydedilen ve isimleri Arap harfli Türkçe ile yazılan eserlerin önemli bir kısmı teşhis edilerek bibliyografik kimlikleri belirlenmektedir. Koleksiyonun incelenmesi suretiyle Osmanlı Devleti'nin son döneminde avukatların başvurduğu hukuk literatürünün genel görünümü de ortaya konulmaktadır. Böylece günümüze

ulaşmayan İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin koleksiyonu, mevcut birincil kaynaklar esas alınarak önemli ölçüde ortaya konulmaktadır. Ayrıca çalışma, yalnızca İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin tarihini ortaya koymakla kalmamakta; 1933 yangınıyla küle dönen bu kurumsal mirası birincil kaynaklar üzerinden adeta yeniden inşa ederek Osmanlı hukuk tarihi, hukuk yayıncılığı, hukuk bibliyografyası ve hukuk kütüphaneciliği literatürüne yeni veriler ve değerlendirmeler sunmaktadır.

1. II. MEŞRUTİYET SONRASINDA İSTANBUL BAROSU:

İstanbul Barosu 5 Nisan 1878'de yaptığı ilk genel kurul toplantısı ile kurulmuştur.¹ Bununla birlikte, İstanbul Barosu'nun 1908 yılına kadarki faaliyetleri hakkında mevcut bilgiler sınırlıdır. Baro'nun, kurumsal bakımdan etkin ve süreklilik arz eden faaliyetler yürütmeye ancak 1908 sonrasında başladığı düşünülmektedir.² Nitekim 1878-1908 yılları arasında kimlerin Baro Başkanı olduğu bile tam olarak bilinmemektedir. Mevcut literatürde, bu otuz yıllık dönemde Baro Başkanlığı görevini yalnızca üç kişinin yürüttüğü kabul edilmektedir. Baro'nun ilk başkanının Aleksandr Meryem Kuli (1878-1880) olduğu ve ardından François Rossolato'nun (1880-1886) başkan olarak görev yaptığı bilinmektedir. “İlk Türk başkan” olduğu kabul edilen Mehmed Reşid Efendi'nin görev süresi ise ilk çalışmalarda yalnızca 1886 olarak gösterilmiş,³ daha sonraki araştırmalarda ise 1886-1908 yıllarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁴

Mevcut verilerin yetersizliği, söz konusu dönemde İstanbul Barosu'nun kurumsal faaliyetlerinin sınırlı kalmış olabileceğini düşündürmekle beraber, döneme ilişkin kaynakların günümüze eksik ulaşmış olması veya henüz ortaya çıkarılamamış kaynakların bulunma ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Nitekim Yanyalı Edip Efendi'nin 1908'de İstanbul Barosu Başkanı olarak kısa bir dönem görev yaptığı, yakın tarihli araştırmalarla ortaya konulmuştur.⁵ Yine bu döneme ilişkin önemli bir belge olan 1886 tarihli baro levhası da çok kısa bir zaman önce bulunarak yayımlanmıştır. İlk kez tam metin olarak yayımlanan bu baro levhasında Heyet-i Dâime üyelerine yer verilmesine rağmen “Reis-i Evvel” hanesinin boş bırakılmış olması, dönemin şartlarına işaret etmesi bakımından dikkate değer bir durumdur.⁶

¹ Tugay Aydın, “İstanbul Barosu'nun İlk Genel Kurul Toplantısı, İlk Levhası ve Kostaki Sardenski'nin Nutku”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, 2020 Güz, s. 113.

² Seda Örsten Esirgen, “Tanzimattan Cumhuriyete Avukatlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, sy. 4, 2014, s. 772.

³ 100. Yıl İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1978, İstanbul, s. ix; 104. Yıl İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1982, Apraz Matbaacılık, İstanbul, 1982, s. vii; İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1988, İstanbul, s. iii; İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1996, İstanbul, s. 5; İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 2000, Şan Ofset, 2000, s. ix; İstanbul Barosu Avukatlar Rehberi 2004, Sanat Matbaacılık Grafik ve Dizgi A.Ş., İstanbul, 2004, s. ix.

⁴ Mustafa Çakıcı ve Ömür Dedeoğlu, *İstanbul Barosu Tarihi*, (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2026), s. 51, 566.

⁵ Ali Adem Yörük, “Osmanlı Erbâb-ı Hukuku! İttihad Edin: Osmanlı Hukukçularının İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri (1908-1910)”, *Adalet Dergisi*, 2024/2, sy. 73, s. 295.

⁶ Tugay Aydın, “1886 Yılı İstanbul Barosu Levhası”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Mayıs-Haziran 2025, Cilt 99, Sayı 2025/3, s. 54-85.

İstanbul Barosu'nun II. Meşrutiyet öncesindeki durumu hakkındaki diğer değerlendirmeler de bu tabloyu desteklemektedir. Baro'nun kütüphaneden sorumlu üyesi Haçik Kahveciyan, "Malumdur ki ilan-ı Meşrutiyetten sonra Dava Vekilleri Cemiyeti yeniden teşekkül etti."⁷ derken; Ali Haydar Özkent de Meşrutiyet öncesi dönem için, "O tarihlerde baronun vücûduyla ademi müsavi gibi bir şey."⁸ ifadelerini kullanmıştır. Av. Abdurrahman Adil Eren'den aktarıldığına göre ise İstanbul Barosu, Başkan François Rosolato zamanında (1880-1886), Sultan II. Abdülhamit tarafından feshedilmiştir.⁹ Padişahın Baro'yu feshettiği bilgisi ve Rossolato'nun 1886'ya kadar görevde kaldığı bilgisi doğruysa, 1886 levhasında da Reis-i Evvel kısmı boş bırakıldığına göre, Sultan II. Abdülhamit'in Baro'yu feshettiği tarih 1886 olmalıdır. Bu sebeple 1886'dan 1908 yılına kadar İstanbul Barosu başkansız kalmış da olabilir.

II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte hukukçuların bir cemiyet altında faaliyet göstermek üzere ilk teşebbüsleri, Dava Vekilleri Cemiyeti'nin "ihya" edilmesi olarak nitelenmiş ve esaslı ve sürdürülebilir bir meslek örgütünün kurulabilmesi için II. Meşrutiyet'in ilk günlerini beklemek gerekmiştir.¹⁰ Osmanlı toplumunda dernek kurma hak ve özgürlüğü, 1908'le birlikte gündeme gelen siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin doğal sonucudur. "Hürriyetin İlanı"nın ardından ülkenin dört bir yanında "özgürlük rejiminin içgüdüsel gereği olarak" cemiyet ve kulüpler kurulmuş, giderek çoğalan bu dernekler toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır.¹¹ Bütün bu verilerin birlikte değerlendirilmesi, İstanbul Barosu'nun 1878'de kurulmuş olmakla birlikte, kurumsal ve mesleki açıdan süreklilik arz eden faaliyetlerine ancak II. Meşrutiyet sonrasında ulaştığını düşündürmektedir. Bu sebeple 1908 yılı, İstanbul Barosu'nun hukuken değilse de fiilen yeniden teşkilatlandığı bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

1908 sonrasında anayasal düzenin yeniden yürürlüğe girmesiyle birlikte hukuk kurumlarının yeniden yapılandırılması süreci hız kazanmış, özellikle mahkemeler, hukuk eğitimi ve dava vekilliği mesleği daha kurumsal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde hukuk alanındaki gelişmeler yalnızca yasama faaliyetleriyle sınırlı kalmamış; Baro'nun yeniden teşkilatlanması, hukuk dergilerinin yayımlanmaya başlaması ve meslek mensupları arasındaki fikri tartışmaların artmasıyla hukuk çevreleri daha örgütlü bir görünüm kazanmıştır. Buna bir örnek olarak İzmir Barosu 1908'de, Bursa Barosu 1909'da kurulmuş; İzmir Barosu'nun ilk yayın organı olan

⁷ Kahveciyan Haçik, "Dersaadet Muhâmilere Cemiyeti Kütüphanesi ve Kütüphane Teşkilât ve Tasnifi", *Muhâmat*, Nu. 40, Recep 1335 / 1 Mayıs 1333, s. 20.

⁸ Henri Robert, *Muhami: 1920'lerde Türkiye'de ve Fransa'da Avukatlık*, haz. Tugay Aydın, (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2026), s. 31.

⁹ *Akşam*, Süleyman Kani İrtem, "Saray ve Babıâli'nin İç Yüzü: Musoros Paşa'nın Telgrafına Verilen Cevapta İskoçya Koyunları Hakkında Malumat İsteniyor!", 12 Mayıs 1935, s. 8.

¹⁰ Yörük, *a.g.m.*, s. 294-295.

¹¹ Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1, (1985), s. 205.

Mizânü'l-Hukuk gazetesi ilk sayısını 21 Ekim 1908'de çıkarmıştır.¹² Baroların yeniden teşkilatlanması, hukuk yayınlarının artması ve hukukçular arasındaki mesleki örgütlenmenin güçlenmesi, hukuk kaynaklarının düzenli biçimde muhafaza edileceği kurumsal bir kütüphaneye duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmiştir.

Baro'nun etkinliğinin artmasıyla birlikte hukuk kitaplarına duyulan ihtiyaç da önemli ölçüde artmış olmalıdır. Özellikle yeni kanunların uygulanması sırasında ortaya çıkan yorum ve uygulama meseleleri, hukukçuları şerh eserlerine, içtihat mecmualarına ve yabancı hukuk literatürüne de yöneltmiş görünmektedir. Bunun yanında Avrupa'daki hukuki gelişmelerin yakından takip edilmesi amacıyla Fransızca hukuk eserleri ve yabancı hukuk dergileri Osmanlı hukukçuları için önemli kaynaklar haline gelmiştir. Kütüphane koleksiyonunun kısa sürede genişlemesi, II. Meşrutiyet sonrasında hukuk çevrelerinde artan bilgi ve kaynak ihtiyacının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Nitekim İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin ilk yıllarına ilişkin veriler, koleksiyonun kısa sürede önemli ölçüde büyüdüğünü göstermektedir.

2. İSTANBUL BAROSU KÜTÜPHANESİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ:

2.1. Kütüphanenin Kuruluş Süreci:

İstanbul Barosu Kütüphanesi, Baro'nun Adliye Sarayı'na taşınmasından kısa bir süre sonra, 1909 yılında kurulmuştur.¹³ Kütüphanenin kuruluşunun, Baro'nun “yeniden teşekkül” süreciyle doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Baro'nun yeniden teşkilatlanması ve dolayısıyla kütüphanenin kuruluş sürecinde, Baro Başkanı Manyasizâde Refik Bey önemli bir rol oynamıştır.¹⁴ Kahveciyan'ın “rûfekânın tettebbuâtına hâdim olması lazım gelen kütüphane” ifadesinden anlaşıldığına göre, bu kütüphanenin kurulmasının temel amacı, avukatların inceleme ve araştırmalarına yardımcı olacak bir hukuk araştırma merkezi oluşturmaktır.

Kütüphanedeki eserler başlangıçta satın alma yoluyla temin edilmiş, avukatlar da gerek kendi yazdıkları eserleri gerek başka kitapları kütüphaneye bağışlamışlardır. Bu yaklaşım, İstanbul Barosu bünyesinde kurumsal aidiyet duygusunun güçlenmeye başladığına işaret etmektedir.

Kütüphanenin kuruluşundan dört yıl sonra, İstanbul Barosu Heyet-i Dâimesi'nin, kütüphanenin düzenlenmesi ve kitapların tasnifiyle görevlendirdiği Avukat Haçik Kahveciyan, mevcut kitapların bir fihristini

¹² Tugay Aydın, “Türkiye’de Avukatlığın Tarihi ve İlk Kurulan Barolar Hakkında”, *Adalet Dergisi*, sy. 71, 2023/2, s. 509-510.

¹³ “İşte kütüphanemizin tarih-i tesisi dahi buradan başlar yani 1325 senesinden”. (Kahveciyan, *a.g.m.*, s. 20.).

¹⁴ “Dava Vekilleri Cemiyeti'nin yeniden teşekkül ve tesisi bahsi geçtikçe merhum Manyasizâde Refik Bey Efendi'nin ismini zikretmek vazifedir. Zira merhum müşârünileyhin ol-bâbda himmet ve gayretleri pek büyük olmuştu. Erbâb-ı kalem ileride cemiyetimizin tarihini kaleme aldıklarında merhum müşârünileyhin mevkiini elbette tayin edeceklerdir.” (Kahveciyan, *a.g.m.*, s. 20.).

hazırlamış ve bu fihristi *Muhamat Mecmuası*’nda yayımlamıştır.¹⁵ Ayrıca, koleksiyonun geliştirilmesi gerektiğini düşündüğünden, satın alınması gereken kitapları not ettiği bir defter hazırlayıp Heyet-i Dâime’ye sunmuştur.

Kütüphanenin gelişim sürecinin kısa süre içerisinde önemli bir boyuta ulaştığı görülmektedir. 1913 yılında mevcut eserlerin sayısı 169, cilt sayısı ise 519 iken¹⁶; 1917 yılına gelindiğinde koleksiyon 731 cilde, 1922’de ise 944 cilde ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı, İstanbul Barosu’nun uluslararası hukuk dünyasıyla kurduğu ilişkiyi doğrudan etkilemiş ve Avrupa’dan abone olunan dergi nüshaları gelememiştir. Savaş sonrasında ise Baro’ya kayıtlı avukat sayısı artmış, buna bağlı olarak kütüphanenin kaynak ihtiyacı da artmış ve Baro tarafından daha fazla kitap satın alınmasına karar verilmiştir.¹⁷

2.2. İlk Koleksiyon ve 1913 Fihristi:

1913 tarihli bu fihriste göre kütüphanede toplam 169 eser ve 519 cilt vardır. Bu eserlerin 80’i Türkçe, 66’sı Fransızca, 20’si Yunanca ve 3’ü Arapçadır. Cilt sayıları bakımından Fransızca eserlerin 312 cilt ile ilk sırada yer aldığı; Türkçe eserlerin 159 cilt, Yunanca eserlerin 39 cilt ve Arapça eserlerin 9 cilt olduğu görülmektedir. Bu dağılım, İstanbul Barosu avukatlarının yalnızca yerli hukuk literatürüyle değil, Avrupa hukuk doktrini ve Osmanlı’nın gayrimüslim hukuk çevreleriyle de yakın ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu çok dilli koleksiyonun oluşumu, dönemin İstanbul Barosu bünyesinde önemli bir yer tutmaya devam eden Rum ve Ermeni avukatların varlığıyla da ilişkilendirilebilir.

Türkçe koleksiyonda Mecelle şerhleri, ceza hukuku eserleri, ticaret hukuku kitapları, hukuk sözlükleri ve resmi hukuk yayınları ağırlıktadır. Özellikle Mecelle şerhlerinin yoğunluğu, medeni hukuk uygulamalarında yorum faaliyetinin önemini göstermektedir. Fransızca eserlerin büyük ölçüde medeni, ticaret, ceza ve usul hukukuna ilişkin doktrin kitaplarından oluştuğu görülmektedir. Baudry-Lacantinerie, Garsonnet, Garraud, Thaller ve Beccaria gibi hukukçuların eserleri ve milletlerarası hukuk, mukayeseli hukuk ve yabancı hukuk sistemlerine ilişkin eserler de koleksiyonda mevcuttur. Fransızca eserlerdeki cilt sayısının fazlalığı, ansiklopedi türü eserlerin de bulunması sebebiyledir.

“Rumca eserler” başlığı altında sıralanmış olan eserler Yunanca eserlerdir. Bunlar arasında da özellikle Yunan hukukçuların eserleri, Roma-Bizans hukuku, patrikhane hukuku ve Osmanlı kanunlarının Yunanca tercümeleri dikkat çekmektedir. Arapça eserler ise birkaç ciltten ibarettir.

¹⁵ Kahveciyan Haçık, “Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Kütüphanesi”, *Muhamat*, Nu. 27, 12 Zilkâde 1331 / 1 Teşrin-i Evvel 1329, s. 841-848.

¹⁶ Fihristte toplam 360 cilt olmasına rağmen Kahveciyan’ın 1922’deki yazısında 1913’te 519 cilt kitap olduğunu söylemiştir. Yazımızda, Kahveciyan’ın 1922’de verdiği bu bilgiyi esas alacağız.

¹⁷ Ali Haydar Özkent, *Avukatın Kitabı*, 2. bs. (İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2002) s. 475.

2.3. Kütüphaneye Yapılan Bağışlar:

Kütüphaneye kitap bağışlayan kişiler bir deftere kaydedilmiştir. Kahveciyan, 1922’de yazdığı makalesinde, o tarihe kadar kütüphaneye bağış yapan kişilerin isimlerini vermiştir.¹⁸ Buna göre, kendi telif eserlerini kütüphaneye bağışlayan isimler şunlardır: Ahmed Asım Efendi, Ahmed Nazif Bey, Ahmed Saki Bey, Ahmed Şükrü Bey, Arisdakis Kasbaryan Efendi, Celaleddin Feyyaz Bey, Diran Yerganyan Efendi, Halil Cemaleddin Bey, Hasan Rıza Bey, Haydar Molla, Krikor Zohrab Efendi, Lütfi Bey, Mehmed Bahaeddin Bey, Mehmed Celaleddin Efendi, Miltiyadi Karavokiro Efendi, Mösyö Kont Leon Ostrorog, Nazaret Haçeryan Efendi, Ohannes Aleksanyan Bey, Reşid Akif Paşa, Serkis Karakoç Efendi.

Leon Ostrorog, Nazaret Haçeryan, Halil Cemaleddin, Mehmed Bahaeddin, Ahmed Şükrü, Hasan Rıza ve Haydar Molla kendi kitaplarını bağışlayanlar arasında sayılmasına rağmen fihristte eserleri görülmemektedir. Bu kişiler, bağışlarını 1913’ten sonra yapmış olmalıdırlar.

Yazarı olmadıkları kitapları bağışlayan isimler ise şunlardır: Artin Kayseryan Efendi, Celaleddin Arif Bey, Emniyetoğlu Nikidas Efendi, Kirkor Apikyan Efendi, Kirkor Sinabyan Efendi, Makaryosoğlu Haralambos Efendi, Şerafeddin Hayri Efendi, Yordanaki Haralambidi Efendi.

Bağışçılar arasında Müslüman, Rum, Ermeni ve yabancı hukukçuların bir arada bulunması, İstanbul Barosu’nun çok kültürlü yapısının kütüphaneye de yansımaları göstermektedir. Bağışçıların önemli bir kısmının kendi telif eserlerini kütüphaneye bağışlamış olması, İstanbul Barosu Kütüphanesi’nin yalnızca bir kitap koleksiyonu değil, hukukçuların bilgi üretimini paylaşabildikleri, mesleki birikimlerini kurumsallaştırabildikleri ve sonraki kuşaklara aktarabildikleri ilmi bir merkez olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir. Ayrıca bağışların, satın alma yoluyla sağlanan eserlerin yanı sıra koleksiyonun gelişmesine önemli bir katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

3. HAÇİK KAHVECİYAN VE KÜTÜPHANECİLİK ANLAYIŞI:

3.1. Haçik Kahveciyan ve Kütüphane Makaleleri:

Haçik Kahveciyan 1870 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası Krikor Efendi, annesi Bayzar Hanım’dır.¹⁹ Dava vekilliği için girdiği imtihanı geçerek 30.09.1910’da birinci sınıf dava vekili ruhsatnamesi almış, 10.12.1910’da İstanbul Barosu’na 144 sicil numarasıyla kaydedilmiştir.²⁰ Uzun yıllar avukatlık yapan Kahveciyan, 17.02.1943 tarihli dilekçesi ile yaşlılığa bağlı hastalıkları sebebiyle Baro kaydını sildirmiştir.²¹

¹⁸ Haçik Kahveciyan, “Dersaadet Barosu Kütüphanesi”, *Muhamat*, Nu. 49-5, 1 Mart 1338, s. 149-151.

¹⁹ İstanbul Barosu Arşivi 144 numaralı sicil dosyası.

²⁰ Yazıhane adresi 1922-1925 yılları arasında Köprülü Han, 1926-1942 yılları arasında Büyük Kınacıyan Han’dır. (Tugay Aydın, “İstanbul Barosu Levhalarına Göre İlk 1.000 Sicil”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sy. 38, 2024 (Güz), s. 166.)

²¹ İstanbul Barosu Arşivi 144 numaralı sicil dosyası.

Kahveciyan, *Muhamat Mecmuası*'nın Heyet-i Tahririye'sinde görev yapmış ve mecmuada çeşitli makaleler kaleme almıştır. İstanbul Barosu Kütüphanesi hakkında kaleme aldığı bu üç makale, kütüphanenin kuruluşu, koleksiyonu, gelişimi ve çalışma düzenine ilişkin günümüze ulaşan en kapsamlı birincil kaynakları oluşturmaktadır.

1913 yılında Baro Heyet-i Dâimesi tarafından “kütüphaneye nezaret etmekle” görevlendirilen Kahveciyan, işe mevcut eserlerin fihristini hazırlamakla başlamıştır. İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin hazırlanan bu ilk fihristi 14 Ekim 1913'te “Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Kütüphanesi” başlığıyla yayımlanmıştır.²² Böylece kütüphanenin ilk koleksiyonunu gösteren fihrist yayımlanmış, koleksiyon da sistemli biçimde kayıt altına alınmıştır.

Koleksiyonun gelişmesine paralel olarak fihrist hazırlama ve tasnif çalışmalarını sürdüren Kahveciyan, 1 Mayıs 1917'de “Dersaadet Muhâmilere Cemiyeti Kütüphanesi ve Kütüphane Teşkilât ve Tasnifi” başlığıyla bir yazı yayımlamıştır.²³ Bu yazısında, geçen zaman içinde kütüphaneye yeni eserler satın alındığı ve bağışlandığı, yabancı hukuk dergilerine de abone olunduğu belirtmiştir. Eser sayısının çoğalması sebebiyle yeni bir fihrist hazırlamış fakat bunu yayımlamamış; ihtiyaç duyanların Baro Katibi'nden temin edebileceğini belirtmiştir.

Son olarak 1 Mart 1922'de “Dersaadet Barosu Kütüphanesi” başlıklı yazısı yayımlanmıştır.²⁴ Bu yazıda zaman içinde kütüphanenin gelişimini anlatarak, bağış yapan kişilerin isimlerini de vermiştir. İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin çalışma sistemini anlatarak Avrupa ve Amerika kütüphanelerinde uygulanan usulleri tanıtmış, Baro kütüphanesi için de uygulanması gereken yeni usulleri önermiştir.

Kahveciyan'ın İstanbul Barosu Kütüphanesi hakkında kaleme aldığı bu üç yazı birlikte değerlendirildiğinde, kütüphanedeki faaliyetlerinin zamanla fihrist hazırlamanın ötesine geçerek modern kütüphanecilik ilkelerine ilişkin görüş ve öneriler geliştirecek şekilde genişlediği görülmektedir. Bu yönüyle Kahveciyan, yalnızca kütüphanenin idaresinden sorumlu bir görevli değil; koleksiyonun geliştirilmesi, kataloglanması ve tasnif edilmesi görevlerinin yanı sıra modern kütüphanecilik anlayışını yakından takip eden ve bu anlayışın İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde uygulanmasına yönelik öneriler ortaya koyan bir hukukçudur.

3.2. Kütüphane Fihristleri:

1913 fihristinde eserler dillerine göre tasnif edilerek listelenmiş; her eserin adı, müellifi ve cilt sayısı gösterilmiştir. Eserlerin basım tarihine yer verilmemiş, eser ve müellif isimleri çoğu zaman kısaltılarak verilmiştir. Fransızca ve Arapça eserler özgün adlarıyla kaydedilirken, Yunanca eser adları Türkçe'ye çevrilip, Arap harfleriyle yazılmıştır. Yunanca eserlerin özgün

²² Kahveciyan, “Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Kütüphanesi”, s. 841-848.

²³ Kahveciyan, “Dersaadet Muhâmilere Cemiyeti Kütüphanesi ve Kütüphane Teşkilât ve Tasnifi”, s. 20-24.

²⁴ Kahveciyan, “Dersaadet Barosu Kütüphanesi”, s. 149-151.

adlarının verilmemiş olması, bu eserlerin tespit edilmesini güçleştirmektedir. Bu sebeple, söz konusu eserlerin bir kısmı tespit edilerek ilerleyen bölümlerde değerlendirilmektedir.

1913 yılında hazırlanan fihriste göre kütüphanede toplam 169 eser ve 519 cilt kitap bulunmaktaydı. Bu eserlerin 80'i Türkçe, 66'sı Fransızca, 20'si Yunanca ve 3'ü Arapçadır. Cilt sayıları bakımından Fransızca eserler 312, Türkçe eserler 159, Yunanca eserler 39 ve Arapça eserler 9 olmak üzere toplam 519 cilttir. 1917 yılında ise cilt sayısı Fransızca eserlerde 469, Türkçe eserlerde 213, Yunanca eserlerde 39 ve Arapça eserlerde 10 olmak üzere toplam 731'e ulaşmıştır.

1922'de kütüphanedeki toplam cilt sayısı 944 olmuştur. Bunların 645'i satın alma, 299'u ise bağış yoluyla koleksiyona kazandırılmıştır. Bu durumda, bilinen son haliyle, eserlerin yaklaşık olarak %68'inin satın alma, %32'sinin de bağış yoluyla kütüphaneye kazandırıldığı görülmektedir. Cilt sayısının 944 olmasına rağmen eser sayısının 300 civarında olması, koleksiyondaki birçok eserin birden fazla ciltten oluşması sebebiyledir. Hazırlanan bu üç fihristten sadece 1913 tarihli günümüze ulaşabildiği için diğerleri hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değiliz.

3.3. Kahveciyan'ın Yazılarında Kütüphanecilik Düşüncesi:

Kütüphane hakkındaki yazıları incelendiğinde, Kahveciyan'ın dönemin kütüphanecilik anlayışını yakından takip eden bir hukukçu olduğu görülmektedir. Kahveciyan, öncelikle kütüphanelerin tarihsel gelişimine dair bilgiler vermiş; Avrupa ve Amerika'daki modern kütüphanecilik uygulamalarını da inceleyerek bunlardan İstanbul Barosu Kütüphanesi için çıkarılabilecek sonuçlar üzerinde durmuştur.

Kahveciyan'ın kitap ve kütüphaneciliğin tarihi hakkında yazıkları dikkate değerdir. Yazının icat edildiği dönemden itibaren kitapların da ortaya çıkmaya başladığını, milattan önce on altıncı yüzyılda Ozimandias adındaki Mısır firavununun büyük bir kütüphanesi olduğunu ve bu kütüphanenin kapısında "Ruha deva" yazdığını belirtmiştir. İbraniler, İraniler, Asuriler, Medyalılar, Yunanlılar, Romalılar ve Abbasiler'de büyük kütüphaneler bulunduğunu fakat bunların çeşitli sebeplerle tahrip olarak gelecek nesillere ulaşmadığını; Aristo, Çiçero, Jül Sezar'ın şahsi kütüphanelerinin antik dönemin en ünlü şahsi kütüphaneleri olduğunu söylemiştir. O dönemlerde matbaa henüz icat edilmediği için her bir eser yazılarak çoğaltıldığından bir eserin meydana gelebilmesi aylar ve hatta seneler sürebilmektedir. XV. yüzyılda matbaanın icat edilmesiyle birlikte kitaplar çoğalmaya başlamıştır.

Antik dönemin kütüphaneleri, eski medeniyetlerin tahribatına uğramış ve gelecek nesillere ulaştırılamamıştır. Kütüphanelerin korunmasının gündeme gelmesi ancak çok daha sonraki zamanlarda olmuştur. Artık milletlerarası hukuk kurallarına göre cami, kilise, hastane, müze ve kütüphane gibi yerlere savaş esnasında bile bir zarar verilmemektedir. Nitekim Emer de Vattel'e göre bu kurumları tahrip etmek kimseye bir fayda sağlamayacağı gibi düşmandan çok insanlığa zarar verir ve Henry Bonfils'e göre de bu kurumlarda bulunan eserlerin tahrip edilmesi askerlere hiçbir fayda sağlamayacaktır. Nitekim 1870 Fransız-Alman savaşında Almanlar Versay ve Sen Jermen müzelerindeki eserlere kesinlikle dokunmamışlardır.

Kahveciyan'a göre kütüphaneler, insanlığın ilim ve fikir hayatının muhafaza edildiği kurumlardır. Bu sebeple büyük kütüphaneler yalnızca bünyelerinde barındırdıkları eserlerin sayısıyla değil, insanlığın asırlar boyunca meydana getirdiği bilgi birikimini korumaları bakımından da önem taşımaktadır. Nitekim o, Paris'teki Fransa Milli Kütüphanesi, Londra'daki British Museum Kütüphanesi ve Roma'daki Vatikan Kütüphanesi gibi dünyanın önde gelen kütüphanelerinden söz ederek bu kurumları modern kütüphaneciliğin ulaştığı seviyenin örnekleri olarak tanıtmaktadır. Özellikle milyonlarca cildi bünyesinde barındıran ve dünyanın en büyük kütüphanesi olan Paris Milli Kütüphanesi'nin düzenli bir şekilde çalışabilmesi, onun gözünde modern kütüphanecilik anlayışının ulaştığı gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Kahveciyan'ın bahsettiği diğer meşhur kütüphaneler Almanya'da Leipzig, Dresden ve Münih şehir kütüphaneleri, Fransa'da ise Mazarine, Arsenal ve Sainte-Geneviève kütüphaneleridir.

Bununla birlikte Kahveciyan'ın üzerinde durduğu diğer bir konu da bu koleksiyonların nasıl düzenlendiği, korunduğu ve araştırmacıların hizmetine sunulduğudur. Nitekim eserlerin gelişigüzel biçimde bir araya getirilmesinin bir kütüphane oluşturmaya yetmeyeceğini, binlerce eser arasından aranan bir kitabın bulunabilmesi için belirli tasnif ve kataloglama yöntemlerinin uygulanmasının zorunlu olduğunu belirtmektedir. Ona göre modern kütüphaneciliğin temelinde eserlerin yalnızca muhafazası değil, aynı zamanda erişilebilir hale getirilmesi de bulunmaktadır.

Kahveciyan, Almanya'da 1899'da yayımlanan ve 1905'te eklerle geliştirilen katalog talimatnamelerini örnek göstermiştir.²⁵ Bu örneklerle, Avrupa'da kataloglama ve tasnif faaliyetlerinin belirli standartlar çerçevesinde yürütüldüğünü ve kütüphaneciliğin giderek bağımsız bir uzmanlık alanına dönüştüğünü belirtmektedir. Nitekim kütüphane tasnifinin artık birtakım kurallara dayanan müstakil bir uzmanlık alanı haline geldiğini ve geçmişte basit bir idari faaliyet olarak görülen kataloglama işinin kendi döneminde bağımsız bir ilim hüviyeti kazandığını ifade etmiştir.

Kahveciyan, kütüphane kurulması ve tasnifi konusunda Amerika'da çok sayıda eser yayımlandığını, bu alanda süreli yayınlar çıkarıldığını, dernekler ve komisyonlar kurulduğunu, hatta kütüphane hizmetlerinde görev alacak personelin yetiştirilmesi amacıyla özel okullar (library school) bile kurulduğunu belirtmiştir.

Ona göre kütüphanelerin karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlikeler yangın ve hırsızlıktır. Bu sebeple Avrupa'daki büyük kütüphanelerde eserlerin korunmasına yönelik ciddi tedbirler alındığını belirtmiş, Fransa Milli Kütüphanesi'nin çevresindeki yapıların yangın riskini azaltmak amacıyla kamulaştırılmasını dikkat çekici bir örnek olarak aktarmıştır. Kahveciyan'a göre kütüphanelerde bulunan eserler, yalnızca maddi varlıklar değil, korunması gereken kültürel miras unsurlarıdır. Özellikle el yazmaları

²⁵ 1899 tarihli Instruktionen für die Alphabetischen Kataloge des Preussischen Bibliotheken und für den Preussischen Gesamtkatalog ve 1905 tarihli Nachträge, Erläuterungen, Beispielzusätze.

(manuscripts) ve nadir eserlerin (incunables) kaybı, sigorta veya maddi tazminatla telafi edilemeyecek bir zarardır.

Bütün bu değerlendirmeler birlikte ele alındığında Kahveciyan, İstanbul Barosu Kütüphanesi'ni yalnızca avukatların kitap ödünç aldığı bir kurum olarak değil, sistemli kataloglara sahip, eserlerin düzenli şekilde kaydedildiği, korunduğu ve araştırmacıların hizmetine sunulduğu modern bir hukuk kütüphanesi olarak tasavvur ettiği görülmektedir. Avrupa ve Amerika'daki uygulamalara yaptığı göndermeler de bu anlayışın teorik dayanaklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Kahveciyan'ın yazıları, İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin tarihini aydınlatmasının yanı sıra Osmanlı Devleti'nin son döneminde hukuk çevrelerinin modern kütüphanecilik anlayışıyla kurduğu ilişkiyi de gösteren belgeler niteliğindedir. Bu tespitler, XX. yüzyılın başlarında Osmanlı avukatlarının kütüphanecilik literatürünü yakından takip ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

3.4. Kütüphanenin Kayıt, Kataloglama ve Muhafaza Sistemi:

Kahveciyan, İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin çalışma düzenini 1922'de ayrıntılarıyla anlatmış ve kütüphanede uygulayacağı kataloglama sisteminden de bahsetmiştir. Buna göre, kütüphaneye gelen eserler, geliş tarihi ve diğer gerekli bilgilerle birlikte özel bir deftere (accession book) kaydediliyor ve her esere bir kayıt numarası (book number) veriliyordu. Bağışlanan eserler de aynı usule göre başka bir deftere kaydediliyordu. Kural olarak, yeni gelen bütün kitaplar ciltlendikten sonra kütüphaneye konulmaktaydı. Savaş sebebiyle oluşan pahalılık yüzünden son dönemlerde bu kurala riayet edilememiş ve birçok kitap ciltlenememişti. Ancak bu kitapların da en kısa sürede ciltleneceğini belirtmiştir.

Kahveciyan, kütüphanede yavaş yavaş uygulanacak olan yeni usulleri de şöyle anlatmıştır. Kütüphaneye konulacak bir kitabın künye sayfasına (title page) ve ilk sayfasının sağ üst kısmına İstanbul Barosu'nun damgası (stamping) vurulacaktır. Bir eserin zayı olduğunda damgasının kazınması ihtimaline karşı, eserin kimliğini ispat için belirli bir sayfasına da bir işaret (private mark) konulacaktır.

Mevcut eserler ait oldukları ilim koluna göre sınıflandırılmaktadır. İlimlerin sınıflandırılması çeşitlendikçe, eserlerin tasnifi de çeşitlenecektir. Kütüphanede cilt sayısı fazla olsa da eser sayısı 300 civarındadır. Ancak bundan böyle kütüphanenin eser sayısının daha da artması muhtemel olduğu için şimdiden bir tasnif usulünü seçerek ona göre yol almak gerekmektedir. Kahveciyan'ın önerdiği tasnif usulü Amerikalı Meail Demey'in (classification decimal) usulüdür. Bu usul Amerika Birleşik Devletleri kütüphanelerinde yaygınlık kazanmıştır ve Türkiye'de Robert Kolej'in kütüphanesinde de uygulanmıştır.

Bir eserin kütüphanede ilim bakımından sınıfını belirlemek de başlı başına bir iştir. Bunun için eserin ismine, içindekiler kısmına, giriş kısmına, konu başlıklarına, kataloglara, sözlüklere, eserin metnine ve gerektiğinde uzman kişilere müracaat edilir. Çoğu zaman bir eserin ait olduğu sınıf, isminden, giriş kısmından ya da konu başlıklarından tespit edilemeyip metni okumak suretiyle belirlenebilmektedir. Gerekli numaraların yazıldığı küçük

etiketler (book label) her bir eserin arka kapağına yapıştırılır. Eserlerin sınıfı belirlendikten ve kütüphaneye konulduktan sonra da kataloğu hazırlanır.

Kütüphaneye başvuracak kişilerin, talep edecekleri eseri üç şekilde arama ihtimalleri vardır: Ya müellifin ismiyle ya eserin bahsettiği konunun ismiyle ya da kitabın ismiyle. Buna bağlı olarak da üç tür katalog düzenlenebilir. 1- Eserlerin müelliflerine göre katalog (author catalog), 2- Eserlerin konularına göre katalog (catalog subject), 3- Eserlerin isimlerine göre katalog (title catalog). Ancak bunların üçü birden kullanılmayıp biri ve bazen ikisi yani konu ve müellife göre kataloglar kullanılır. Bu kataloglar kütüphanenin büyüklüğüne göre defter veya kitap şeklinde olur fakat düzenlendikten sonra da kütüphaneye yeniden kitap geleceği için katalogların devamlı olarak güncellenmesi gerekir.

Bu yüzden defter veya kitap şeklinde olan kataloglar yerine kart esaslı kataloglar usulü yaygınlaşmaktadır. Bu kartların her biri birer cilt teşkil eder. Sandıkta çekmeceler içine bu kartlar sınıfına ve alfabetik sırasına göre dizilir ve aralarına da başlı rehber kartlar (guide card) konulur. Kütüphaneye yeni kitaplar geldikçe, kitabın ait olduğu sınıfa göre çekmeceye birer kart ekleme yapılır.

Bu uygulamalar, İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin yalnızca kitapların muhafaza edildiği bir yer olarak değil, eserlerin kimliklerinin korunmasına, kayıt altına alınmasına ve koleksiyonun düzenli biçimde izlenmesine önem veren modern bir kütüphane anlayışıyla idare edilmek istenildiğini göstermektedir. Her esere kayıt numarası verilmesi, satın alma ve bağışların ayrı defterlerde kaydedilmesi, damgalama ve gizli işaret kullanılması, koleksiyonun güvenliğini sağlamanın yanı sıra kütüphanenin kurumsal hafızasının sürdürülmesine de hizmet etmektedir. Bu yönüyle Kahveciyan'ın tasvir ettiği sistem, Avrupa kütüphanelerinde benimsenen koruma ve kataloglama esaslarıyla büyük ölçüde uyumlu bir kayıt ve muhafaza anlayışını yansıtmaktadır. Onun verdiği bilgiler, Osmanlı Devleti'nde bir hukuk kütüphanesinin kayıt ve muhafaza sistemine ilişkin günümüze ulaşan en ayrıntılı tasvirlerden birini oluşturmaktadır.

3.5. İstanbul Kütüphaneleri ve Süleymaniye Umumi Kütüphanesi:

Kahveciyan 1917 tarihli makalesinde İstanbul'daki kütüphaneleri, bu kütüphanelerde muhafaza edilen kıymetli eserleri ve bu eserlerin Süleymaniye Umumi Kütüphanesi'nin kuruluşuna kadar geçirdiği idari ve kurumsal dönüşümü de ele almıştır.

Ayasofya, Nur-ı Osmâniye, Fatih ve Köprülü gibi kütüphanelerde çok kıymetli el yazması eserler bulunmaktadır. *Kâmusü'l-Âlâm'a* göre, bu kütüphanelerin sayısı kırk beş olup, hepsinde toplam yetmiş bin ciltten daha fazla kitap mevcuttur. Maarif Nezareti Kütüphanesi, Adliye Nezareti Kütüphanesi, Darülfünun fakültelerinin kütüphaneleri ve Baro'nun kütüphanesi umuma açık olmayan kütüphanelere örnekler. Bu tür kütüphaneler idareten ait oldukları Nezarete tabidirler. Örneğin Darülfünun'un, yüksek mekteplerin ve diğer mekteplerin kütüphaneleri Maarif Nezaretine; Harbiye Nezareti'nin, orduların ve askeri mekteplerin kütüphaneleri Harbiye Nezareti'ne; Adliye Nezareti'nin ve mahkemelerin kütüphaneleri de Adliye Nezareti'ne tabidirler.

“Bilâd-ı selâse”de bulunan Ayasofya, Nur-ı Osmaniye, Fatih, Köprülü, Ragıp Paşa, Âşir Efendi, İsmihan Sultan, Hasro Paşa, Veliyüddin, Hekimoğlu Ali Paşa, Sultan Selim kütüphanelerindeki eserler vakıf malı olduğu halde daha önceleri idaresi Maarif Nezareti’ne bırakılmıştır. Maarif Nezareti araştırmacılara kolaylık sağlamak için 1892 yılında bu kütüphanelerde mevcut eserlerin ayrı ayrı defterlerini düzenlemeye girişmiş ve bunları bastırmıştır. Bu defterlerde kitaplar konularına göre ayrılmış; her eserin ismi, cildi, hattı, müellifi, yazılma tarihi ve numarası not edilerek “düşünceler” için de ayrı bir sütun bırakılmıştır. Bu eserlerin büyük çoğunluğu Türkçe, Arapça ve Farsça ve el yazmasıdır.

Sonradan, bu kütüphanelerin idaresi Evkâf Nezareti’ne geçtiğinden Evkâf Nezareti yeniden tasnif yapmaktadır. Şöyle ki: Tarih ve coğrafyaya dair eserler Nur-ı Osmâniye Kütüphanesi’ne; edebiyata dair eserler Ragıp Paşa Kütüphanesi’ne, tıbbîa dair eserler Köprülü Kütüphanesi’ne; kıraat ve tefsire dair eserler Fatih Kütüphanesi’ne; hadis ve fıkha dair eserler ise Sultan Selim Kütüphanesi’ne nakledilmiştir. Bu yeni teşkilat sonucunda mevcut bazı kütüphaneler de kapatılacaktır. En son ise birkaç kütüphane dışında diğer kütüphanelerde bulunan eserlerin hepsinin bir araya toplanarak Süleymaniye’de genel bir kütüphane kurulmasına girişilmiştir. Haçik Kahveciyan’ın bu bilgiyi vermesinden bir yıl sonra, 1918’de Süleymaniye Umumi Kütüphanesi kurulmuştur.²⁶

Kahveciyan’ın aktardığı bilgiler, İstanbul’daki kütüphanelerin idaresi ve teşkilatlanmasında yaşanan kurumsal dönüşümü yansıtmaktadır. 1918’de kurulan Süleymaniye Umumi Kütüphanesi, İstanbul’daki vakıf kütüphanelerinin merkezi ve sistematik bir yapı altında toplanmasına yönelik çalışmaların önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Günümüzde de araştırmacılara hizmet vermeyi sürdüren bu kurum, Osmanlı Devleti’nin son döneminde kütüphanecilik alanında yürütülen yeniden teşkilatlanma faaliyetlerinin dikkate değer sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle Kahveciyan’ın aktardığı gelişmeler, Osmanlı kütüphaneciliğinin kurumsal dönüşümünü göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

4. İSTANBUL BAROSU KÜTÜPHANESİNİN KOLEKSİYONU:

4.1. Türkçe Eserler:

Türkçe koleksiyon genel olarak değerlendirildiğinde, İstanbul Barosu Kütüphanesi’nin resmi yayınlar ve kanun metinlerinin yanında mahkeme kararlarını, şerhleri, doktrin eserlerini ve yardımcı başvuru kaynaklarını bir araya getiren kapsamlı bir hukuk kütüphanesi niteliği taşıdığı görülmektedir. Koleksiyondaki 80 Türkçe eserin hemen hepsi Seyfettin Özege Kataloğu’nda kayıtlıdır. Biz de bu eserlerin basım tarihlerini ve katalog numaralarını dipnotlarda verdik. Eserin birden fazla baskısı varsa bulabildiğimiz en eski basım tarihini yazdık. Fihristte yazar ve eser adları çoğunlukla kısaltılarak yazılmıştır, bunları tespit ederek tam adlarını vermeye çalıştık. Eserler genellikle tek cilt olmakla beraber birden fazla cildi olanlar da vardır. Bir istisna olarak da *İlmât Torbastı*, *Hukuk Müşaviri* ve *Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye* –

²⁶ Nevzat Kaya, “Süleymaniye Kütüphanesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 38, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), s. 121-123.

Esbâb-ı Nakziye-i Temyiziye ve Mesâlih-i Mütenevvia-i Adliye adlarındaki üç eser tek cilt olarak ciltlenmiştir.

Öncelikle koleksiyondaki süreli yayınlardan bahsetmek gerekirse, *Ceride-i Mehâkim*, *Ceride-i Adliye*, *Ceride-i Mehâkim-i Adliye* olarak ayrı ayrı yazılmış olan süreli yayınlar, aynı ceridenin farklı dönemlerde kullandığı isimlerdir ve günümüzde *Adalet Dergisi* adıyla yayın hayatına devam eden derginin öncülleridir.²⁷ Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan *Takvim-i Vakâyi*, Meclis-i Mebusân ve Meclis-i Âyân zabıt cerideleri; *Mecmua-i Mukarrerât-ı Temyiziye Hukuk Kısmı* ve *Mecmua-i Mukarrerât-ı Temyiziye Ceza Kısmı*, İstanbul Barosu'nun yayın organı *Muhamat Mecmuası*; *Orman ve Maadin ve Ziraat Mecmuası*, *İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavânin Mecmuası*; devletin kanun, nizamname ve diğer hukuki mevzuatını bir araya getiren resmi külliyat olan *Düstur*'un farklı tertip ve zeyilleri, *Muahedât-ı Umumiye Mecmuası*, ve *Hukuk* adlı mecmuanın 50 numaralı cildi²⁸ ve yine süreli yayın olma ihtimali olan *Muahedât* adlı bir eser de Türkçe koleksiyonda mevcuttur.

Türkçe koleksiyonda en çok eseri bulunan müellif, 8 eseri listede bulunan, “H. M. Ziyaeddin” olarak yazılmış Çanakkaleli Türkcâde Hafız Mehmed Ziyaeddin Efendi'dir ve listedeki eserlerinden [*Mükemmel*] *İstilahât-ı Kavânin Yahut Muamelât-ı Kanuniye Hulasası* 2017'de *Osmanlı Hukuk Sözlüğü* başlığıyla, yeni harflerle basılmıştır.²⁹ Koleksiyondaki diğer eserleri *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Şerhi*,³⁰ [*Mükemmel ve Muvazzah*] *Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Şerhi*,³¹ *Şerh-i Kanun-ı Ceza*,³² [*Mükemmel ve Muvazzah*] *Şerh-i Kanun-ı Arazi*,³³ *Kendi Kendine Avukat* [*Yahut Tesvid-i Müstediât-ı Umûmi*],³⁴ *İttilâ Yahut Umum Mehâkim Harç Nizamnâmeleri Şerhi*³⁵ ve H. Lütfi ile beraber yayımladığı *Mehaz Yahut Şerhli Kavânin ve Nizamât ve Muharrerât ve Mukarrerât Mecmuası*'dır.³⁶

Koleksiyonda 5 eseri bulunan ve “A. Kasbaryan” olarak yazılmış müellif, Adanalı Aristakis Kasbaryan'dır. Bizzat kütüphaneye bağışladığı bu eserleri *Cüzdan-ı Kavânin*[-i Osmâniyye],³⁷ *İlamât Torbası* [*Yahut Tefsir-i Usul-i Muhakeme-*

²⁷ Ercan Karaismailoğlu, Rıdvan Abdurrahman Demirtaş, İbrahim Enes Onat, “Her Türü Yoksulluk İçinde Tekemmüle Doğru Bir Hatve: Ceride-i Adliye, Makale Fihristi ve Yazar Dizini (1909-1929)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 30, 2020 (Güz), s. 137.

²⁸ Arapça eserler listesinde de *El-Hukuk* adında bir eser ve 50 numaralı cildinin bulunduğu kaydı vardır.

²⁹ Türkcâde Hafız Mehmed Ziyaeddin Efendi, *Osmanlı Hukuk Sözlüğü - Mükemmel İstilahât-ı Kavânin Yahut Mâlûmât-ı Kanûniye Hülâsası*, haz. Fethi Gedikli – İbrahim Enes Onat (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017), 267 s.

³⁰ Basım tarihi 1895, Özege no: 12470.

³¹ Basım tarihi 1897, Özege no: 25304.

³² Bu eserin adı Seyfettin Özege kataloğunda bulunamamıştır.

³³ Basım tarihi 1894, Özege no: 14748.

³⁴ Özege numarası 10544 olan bu eserin ilk iki cildi 1894'te, üçüncü cildi 1896'da basılmıştır. Kütüphanede ise 4 cildi vardır.

³⁵ Basım tarihi 1894, Özege no: 8343.

³⁶ Basım tarihi 1893-1894, Özege no: 12703.

³⁷ Basım tarihi 1895, Özege no: 3215.

i Hukukiye],³⁸ *Hukuk Müşaviri*,³⁹ *Mecmâ ve Mâbad-ı Lâhika-ı Kavânîn*,⁴⁰ *Mecmâ-ı Lâhika-ı Kavânîn* [*Zeyl-i Lâhika-ı Kavânîn*]'dir.⁴¹

Kütüphanede Fransızca ve Yunanca birçok eseri bulunan ve 1876 tarihli Konstantinopolis Barosu levhasında kayıtlı Avukat Miltiyadi Karavokiros'un⁴² Türkçe koleksiyonda bulunan tek eseri, ilk hukuk lügatlerimizden olan ve 1894'te basılan⁴³ *Lügat-i Kavânîn-i Osmâniyye*'dir ve kendi bağışdır.

*Emvâl-i Gayr-ı Menkule İntikalâtı Hakkındaki Kanun-ı Muvakkat Şerhi*⁴⁴ adlı eserini kütüphaneye bağışlayan "Celaeddin Feyyaz", İstanbul Barosu'nun 181 sicil numaralı avukatı Celal Feyyaz Gürsel'dir.⁴⁵ *Vezâif-i Zabıta*⁴⁶ adlı eserin müellifi Osman Affan, İstanbul Barosu'nun 143 sicil numaralı avukatıdır.⁴⁷ Kütüphaneye *Ceza Kanunu Tahşiyeli*⁴⁸ adlı eserini bağışlayan Sarkis Karakoç, İstanbul Barosu'nun 1032 sicil numaralı avukatıdır.

Koleksiyondaki derleme eserler Ahmet Asım ve Mahmut Celalettin'in kütüphaneye bağışladıkları, ortak eserleri olan *Evâmîr ve Mukarrerât-ı Şer'iyye Mecmuası*; yazar adı "Hüsameddin" olarak verilen Edirneli Hüsameddin Bey'in derlediği *Hulasa-i Evâmîr-i Adliye ve Mecmua-i Mukarrerât-ı Kanuniyye*;⁴⁹ yazar adı "A. Talat" olarak verilen Abdurrahman bin Ahmet Ferhat El-Kadızâde Talat'ın *Mukavelât ve Mukavelât Muharrirleri*⁵⁰ eseri ve Tevfik Tarık'ın 1911'de basılan eseri *Yeni Usul-i Muhakemât-ı Hukukiye*'dir.

Koleksiyondaki sözlüklerden "Tercümetü'l-Kamus" olarak yazılan eserin tam adı *El-Okyanusü'l-Basit fî Tercümetü'l-Kâmusü'l-Muhit*, yazarı da Ebu Tahir Muhammed bin Firuzabâdi'dir.⁵¹ Eser Türkçeye Ahmet Asım tarafından çevrilmiştir ve koleksiyonda 3 cildi bulunmaktadır. Koleksiyonda bulunan diğer sözlükler Diran Kelekyan'ın *Kâmus-ı Fransevî – Musavver Türkçeden Fransızcaya Lügat*,⁵² "El-Hac Hüseyin" olarak yazılmış müellif Hüseyin Hüsnü'nün *İlaveli Müntehabât-ı Lügat-ı Osmanî* eseri ve Şemseddin Sami'nin

³⁸ Özege no: 8697 olan bu eser 1295'ten 1315 mali yılına kadar, 21 yıl içinde çıkan, hukuk ve ticaret davalarına dair 601 adet ilamın suretini ihtiva etmektedir.

³⁹ Basım tarihi 1897, Özege no: 7772.

⁴⁰ *Mecmua-i Lâhika-ı Kavânîn, Mâbad-ı Lâhika-ı Kavânîn*, basım tarihi: 1895, Özege no: 12511.

⁴¹ Basım tarihi 1896, Özege no: 12511.

⁴² *Status de La Société du Barreau de Constantinople*, Typographie et Lithographie Centrales, Constantinople, 1876, s. 27.

⁴³ Ali Adem Yörük, "İlk Hukuk Lügatlerimiz", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 2, 2006 (Güz), s. 122.

⁴⁴ Basım tarihi 1913, Özege no: 4918.

⁴⁵ Aydın, "İstanbul Barosu Levhalarına Göre İlk 1.000 Sicil", s. 168.

⁴⁶ Basım tarihi 1896, Özege no: 1894.

⁴⁷ Aydın, "İstanbul Barosu Levhalarına Göre İlk 1.000 Sicil", s. 166.

⁴⁸ Basım tarihi 1919, Özege no: 2991.

⁴⁹ Basım tarihi 1898, Özege no: 7935.

⁵⁰ Basım tarihi 1888, Özege no: 14374.

⁵¹ Özege no: 15658.

⁵² Basım tarihi 1913, Özege no: 9984.

*Resimli Kâmus-ı Fransevî – Fransızcadan Türkçeye Lügat [Kitabı, Dictionnaire Français]*⁵³ eseridir.

Koleksiyonda Hacı Reşit Paşa'nın bizzat kütüphaneye bağışladığı eseri *Ruhü'l-Mecelle*'nin iki cildi; aynı zamanda avukat da olan Hasan Fehmi Paşa'nın *Telhis-i Hukuk-ı Düvel* adlı eseri; İbrahim Hakkı Paşa'nın eseri ve ülkemizde kaleme alınmış ilk İdare Hukuku kitabı olan *Hukuk-ı İdare*;⁵⁴ İstanbul Hukuk Mektebi hocalarından Ali Şehbaz'ın *Usul-i Cezaiye*;⁵⁵ Krikor Zohrab'ın bizzat kütüphaneye bağışladığı eseri *Hukuk-ı Ceza*;⁵⁶ Mehmet Aziz Bey'in *Mufasssal Nazariyât-ı Ceza*⁵⁷ ve Karinabadîzâde Ömer Hilmi Efendi'nin, vakıfla ilgili hukuki meselelerin çözümünde temel başvuru kaynağı haline gelmiş olan eseri⁵⁸ *İthâhül-Ahlâf Fî Ahkâmül-Evkâf*⁵⁹ da bulunmaktadır.

“Ali Haydar” olarak yazılan müellif, Hoca Emin Efendizâde Ali Haydar Efendi'nin *Dürerül-Hükkâm Şerh-i Mecelleül-Ahkâm* adlı eseri 1892-1898 yılları arasında 16 cilt olarak yayımlanmıştır⁶⁰ ve koleksiyonda 15 cildi bulunmaktadır. Küçük Ali Haydar Efendi'nin koleksiyondaki diğer eserleri de *Şerh-i Cedid li-Kanunül-Arazi*⁶¹ ve *Teshilül-Ferâiz*'dir.⁶² Koleksiyonda 2 cildi bulunan *Mevzuâtül-Ulûm* adlı eser, Taşköprülüzâde Ahmet Efendi tarafından *Miftâhu's-Saâde* adıyla Arapça kaleme alınan ve müellifin oğlu Taşköprülüzâde Kemalettin Efendi tarafından *Mevzuâtül-Ulûm* adıyla Türkçeye çevrilen eserdir.⁶³

Listede tercüme olduğu belirtilerek, mütercim bilgisi verilmeyen ve “Leon Kan ve Reno” adlı yazarlara ait olduğu belirtilen *Rehber-i Hukuk-ı Ticaret* adlı eserin yazarları Charles Lyon-Caen ve Louis Renault, tercüme eden ise Dârülfünun Hukuk Şubesi ve Paris Ulûm-ı Siyasiye Mektebi mezunlarından Lütfü ibni Hakkı'dır.⁶⁴ Eserin Fransızca adı *Manuel de Droit Commercial*'dir. Yazarı “Talat” ve eser adı “Usul-i Muhakeme-i Cezaiye, Esbâb-ı Nakziye” yazılmış olan eserin tam adı *Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye – Esbâb-ı Nakziye-i Temyiziye ve Mesâlih-i Mütenevvia-i Adliye*⁶⁵ ve müellifleri de Mazhar ve

⁵³ Basım tarihi 1901.

⁵⁴ Bu eser 2023'te yeni harflerle yayımlanmıştır. Zeki Eraslan ve Ömer Gök, *İbrahim Hakkı Paşa ve Hukuk-ı İdare*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2023.

⁵⁵ Basım tarihi 1910, Özege no: 22112.

⁵⁶ Bu eser 2025'te yeni harflerle yayımlanmıştır. Krikor Zöhrab, *Hukuk-ı Ceza*, haz. Tugay Aydın (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2025), 248 s.

⁵⁷ Basım tarihi 1899, Özege no: 14005.

⁵⁸ Tahsin Özcan, “Ömer Hilmi Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 34, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), s. 70-71.

⁵⁹ Basım tarihi 1890, Özege no: 9582. Bu eserin sözlük ilavesiyle transkripsiyonlu neşri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1977'de yapılmıştır.

⁶⁰ Ahmet Akgündüz, “Dürerül-Hükkâm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), s. 28-29.

⁶¹ İlk basım tarihi 1893, Özege no: 18809.

⁶² Basım tarihi: 1906, Özege no: 3281.

⁶³ 1896'da basılmıştır. Özege no: 13408. İlhan Kutluer, “Mifâhü's-Saâde” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 30, (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), s. 18-19.

⁶⁴ Basım tarihi 1911, Özege no:16603.

⁶⁵ Basım tarihi 1912, Özege no: 22220.

Talat'tır.⁶⁶ Hüseyin Galip Bey'in 1891'de basılan *Mebâdi-i İlm-i Hukuk* adlı eseri ve Ahmet Naci Bey'in *Usul-i İdare* [Yahut İdareye Dair Numune]⁶⁷ eseri de koleksiyonda vardır. "Y. Leondiyadi" olarak yazılan müellif Yordanaki Leondiyadi'dir ve eseri 1912'de basılan *Fihrist-i Kavânîn*'dir.⁶⁸ Listede "H. Abdurrahman" olarak yazılan müellif Abdurrahman Hakkı Bey'dir ve kütüphanede iki cildi bulunan eseri *Muharrerât-ı Sâmiye* [ve] *Adliye*'dir.⁶⁹

Koleksiyondaki diğer eserler Hüseyin Hüsnu'nün *Arazi Kanunnamesi Şerhi*;⁷⁰ Diran Yerganyan'ın bizzat bağışladığı *Kanun-ı Ceza Şerhi*⁷¹ eserinin birinci ve ikinci baskısı; yazar bilgisi "Nazif" olarak verilen, İstanbul Müddeiumumi muavinlerinden Nazif Bey'in derlediği ve bizzat kütüphaneye bağışladığı, 1901'de basılan *Kavânîn-i Cezaiye Mecmuası*;⁷² yazar bilgisi "Reşad" olarak verilen, Suriye İstinaf Ceza Reisi Reşad Bey tarafından yazılan bir Ceza Kanunnamesi şerhi olan *Miyar-ı Ceza*; Yorgaki Efendi ve Talat Bey'in ortak eseri olan *Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatinin Şerhidir*⁷³ eseri; yazar bilgileri hatalı olarak "Nusret Hilmi" yazılan, Nazaret Hilmi'nin *Şerhli Kanunname-i Ticaret-i Bahriye*⁷⁴ ve *Kod Sivil Yani Fransa Kanun-ı Medenisi Yahut Hukuk-ı Âdiye Kanunnamesi*⁷⁵ eserleri; Kostaki Aleksiyadis'in *Şerh-i Kanun-ı Ticaret İflas Kısım*;⁷⁶ ve "H. Lütfü" olarak yazılmış müellif Eceabadîzâde Lütfü Efendi'nin bizzat kütüphaneye bağışladığı *Miratül-Kavânîn Yahut Usul-i Muhakemât Mecmuası*'dır.⁷⁷ Yazar adı "Hayret" olarak yazılmış eser *İnşâ-yı Hayret Efendi*, 1875'te Mısır'da basılmıştır ve Adanalı Hayret Hoca Efendi'nin eseridir. "N. Hilmi" olarak yazılan müellif Nedret Hilmi'nin listedeki eserinin tam adı ise *İstilahât-ı Adliye – Termes Judiciaires*⁷⁸ olup, eser Türkçe-Fransızcadır.

Listede "El-Hakâik" olarak yazılmış ve 2 cildi koleksiyonda bulunan eser Mehmet Zihni Efendi'nin *El-Hakâik Mimmâ fi'l-Câmiü's-Sagîr ve'l-Meşârik min Hadis-i Hayrül-Halâik* eseridir. İlk cildi 1892, ikinci cildi 1893'te basılmıştır.⁷⁹ Ahmet Nazif'in *Hakikat-ı Müşrika*,⁸⁰ Mehmet Arif'in *Tahkikat-ı İbtidâiye*,⁸¹ Halil

⁶⁶ Fihristte baskı hatası bulunmaktadır ve "Mazhar" ismi bir üstteki eserin müellif kısmına kaymıştır. Bir üstteki eser olan *Hukuk Müşaviri*'nin yazarı Aristakis Kasbaryan'dır.

⁶⁷ Basım tarihi 1893, Özege no: 22170.

⁶⁸ Özege no: 5761.

⁶⁹ Özege no: 14118.

⁷⁰ Basım tarihi 1908, Özege no: 907.

⁷¹ Özege kataloğunda sadece 10074 numarasıyla kaydedilmiş ve 1910 tarihli bir baskı vardır.

⁷² Özege no: 10440.

⁷³ Basım tarihi 1884, Özege no: 22229.

⁷⁴ Basım tarihi 1886, Özege no: 18879.

⁷⁵ Basım tarihi 1886, Özege no: 11072.

⁷⁶ Basım tarihi 1883, Özege no: 18833.

⁷⁷ Basım tarihi 1898, Özege no: 13768.

⁷⁸ Basım tarihi 1887, Özege no: 8329.

⁷⁹ Özege no: 24631.

⁸⁰ Basım tarihi 1909, Özege no: 6643.

⁸¹ Basım tarihi 1883, Özege no: 19226.

Rıfat'ın *Rehber-i Muhakemât-ı Mülkiye*,⁸² Ahmet Rasim'in *İlaveli Hazine-i Mekâtib Yahut Mükemmel Münşeât*,⁸³ Ahmet Nazif'in *Usul-i Aşâir*⁸⁴ eserleri de koleksiyondaki diğer eserlerdir. Yazarı veya hazırlayanı verilmeyen eserler *Resm-i Damga Kanunu*, *Ticaret-i Beriyye ve Bahriye Kanunnamesi*, *Hukuk-ı Ticaret*, *Fihrist* ve 4 cildi koleksiyonda bulunan *Tercümetü't Tahtavî*'dir. *Tercümetü't Tahtavî*, Hanefî fıkıhı konusunda yazılmış, Et-Tahtavî'nin *Tenvîrü'l-Ebsâr* isimli eserine yapılan *Dürrü'l-Muhtar fî Şerhü'l Tenvîrü'l-Ebsâr* isimli eserin 1868-1870 yılları arasında yayımlanan tercümesi olmalıdır.⁸⁵

4.2. Fransızca Eserler:

1913 tarihli fihriste göre İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde bulunan Fransızca eserlerin sayısı 66, cilt sayısı ise 153'tür. Bunlar arasında Avrupa hukuk düşüncesinin önde gelen temsilcilerine ait çalışmalar bulunmaktadır. Cesare Beccaria, Emer de Vattel, Johann Ludwig Klüber, Pellegrino Rossi, Walter Bagehot, Gabriel Baudry-Lacantinerie, Charles Lyon-Caen, Louis Renault, Edmond Thaller, René Garraud, Émile Garçon, Joseph-Édouard Boitard, Pasquale Stanislao Mancini ve Louis Antoine Macarel gibi isimlerin eserleri koleksiyondadır. Bunun yanında Osmanlı hukuk çevresiyle doğrudan bağlantılı olan Comte Léon Ostrorog, Miltiyadi Karavokiros ve Osmanlı avukatları olan Giritli Ahmet Saki, Ohannes Aleksanyan ve Krikor Zohrab'ın Fransızca eserleri de kütüphanede bulunmaktadır.

Bu yazarların eserleri incelendiğinde koleksiyonun yalnızca belirli bir hukuk dalına odaklanmadığı görülmektedir. Medeni hukuk, ticaret hukuku, ceza hukuku, usul hukuku, milletlerarası hukuk, mukayeseli hukuk ve hukuk tarihi alanlarına ilişkin çalışmaların bir arada bulunması, İstanbul Barosu mensuplarının Avrupa hukuk düşüncesini geniş bir perspektiften takip etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Özellikle Baudry-Lacantinerie'nin medeni hukuk, Lyon-Caen ve Thaller'in ticaret hukuku, Garraud ve Garçon'un ceza hukuku alanındaki eserleri, dönemin Osmanlı hukukçularının uygulamada karşılaştıkları sorunları çözmek için Fransız hukuk doktrininden yoğun biçimde yararlandıklarını düşündürmektedir.

Fransızca koleksiyonun dikkat çekici yönlerinden biri de Osmanlı hukukçularının bu dilde kaleme aldıkları eserlerin varlığıdır. Yazarları tarafından bizzat kütüphaneye bağışlanan eserlere Ohannes Aleksanyan'ın *Appendice au Code de Procédure Civile* eseri; Giritli Ahmet Saki'nin *La Nation Ottomane* eseri; Krikor Zohrab'ın Osmanlı hukukunda tâbiyet farklılığı sebebiyle mirastan mahrumiyet meselesini ele aldığı *De l'empêchement, en droit ottoman, de recevoir par succession pour cause de divergence de nationalité* eseri örnek verilebilir. Bu eserler, Osmanlı hukukçularının yalnızca Avrupa hukukunu takip etmekle kalmadıklarını, aynı zamanda Osmanlı hukukunu Avrupa hukuk çevrelerine tanıtmaya da çalıştıklarını göstermektedir.

⁸² Basım tarihi: 1896, Özege no: 16639.

⁸³ Basım tarihi 1901, Özege no: 8715.

⁸⁴ Basım tarihi 1915, Özege no: 22096.

⁸⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, "Tercümetü't-Tahtavî". Erişim 6 Temmuz 2026.
https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=%22Terc%C3%BCmet%C3%BC%27t-Tahtav%C3%AE%22&alan=tum_txt

Koleksiyonda Miltiyadi Karavokiros'un bağışladığı *Le droit successoral en Turquie* ve *Étude sur l'organisation en Turquie* adlı kitabının bulunması da aynı eğilimin bir göstergesi sayılabilir. Bu eserler, Osmanlı hukuk kurumlarını ve mevzuatını Fransızca aracılığıyla uluslararası hukuk kamuoyuna tanıtmayı amaçlayan çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Osmanlı Ticaret Kanunu'nun Fransızca metni olan *Code de Commerce (Ottoman)* da kütüphanede yer almaktadır.

Fransızca koleksiyon yalnızca kitaplardan oluşmamaktaydı. *Journal du droit international privé*; *Annuaire de la législation française*; *Annuaire de la législation étrangère*; *Bulletin de la Société de législation comparée*; *Recueil général des lois et des arrêts (Sirey)*; *Revue critique de législation et de jurisprudence* ve *Revue de droit commercial et industriel* gibi süreli yayınlar da kütüphanede mevcuttu. Özellikle kırk ciltlik *Journal du droit international privé* koleksiyonu ile mukayeseli hukuk ve milletlerarası hukuk alanındaki yayınlar, Osmanlı avukatlarının Avrupa'daki güncel hukuki tartışmaları yakından takip ettiklerini göstermektedir. Bunun yanında 37 ciltlik *Répertoire général alphabétique du droit français* ve 97 ciltlik *Pandectes françaises* gibi kapsamlı hukuk ansiklopedileri, kütüphanenin yalnızca uygulamaya yönelik değil, aynı zamanda bilimsel araştırmalara da hizmet eden bir başvuru merkezi niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Fransızca koleksiyonun önemli bir bölümü doğrudan avukatlık pratiğine ve muhakeme hukukuna ilişkin eserlerden oluşmaktaydı. Koleksiyonda yer alan Garsonnet'in sekiz ciltlik *Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale* adlı eseri, Boitard'ın *Leçons de procédure civile* ve *Leçons sur les codes pénal et d'instruction criminelle* başlıklı çalışmaları, avukatların hukuk muhakemesi ve ceza muhakemesi alanındaki teorik ve pratik ihtiyaçlarına cevap verebilecek temel kaynaklar arasındaydı. Bunun yanında Louis Mallard'ın *Traité complet de l'expertise judiciaire* adlı eseri bilirkişilik kurumunu, Edouard Bonnier'nin *Traité théorique et pratique des preuves* adlı çalışması ise delil konusunu ele almakta olup, dava hazırlığı ve yargılama sürecinde avukatlar için önemli başvuru eserleri olabilecek nitelikteydi. Albin Curat'nın *La juridiction des référés* adlı çalışması ise ihtiyati ve ivedi yargılama usullerine ilişkin uygulamaları incelemekteydi.

Dönemin avukatlarının, farklı ülkelerin mevzuatına da Fransızca üzerinden eriştiği görülmektedir. Koleksiyondaki *Code de commerce de L'Empire du Japon*; *La constitution anglaise*; *Éléments de droit civil anglais*; *Code maritime britannique*; Adolphus Selim'in eseri *Aperçu de la loi anglaise*; *Droit ancien et moderne de la Roumanie*; *Code de commerce du Royaume de Roumanie*; *Code de procédure pénale allemand*; *Code civil du Royaume d'Italie*; *Code civil espagnol*; *Codes Belges et lois usuelles* bu duruma örnektir.

Bütün bu eserlerin önemli bir kısmının usul hukuku ve ticari uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olması tesadüf değildir. XX. yüzyıl başlarında Osmanlı avukatları yalnızca yürürlükteki mevzuatı bilmekle yetinmeyip, aynı zamanda bu mevzuatın hazırlanmasında etkili olan Avrupa hukuk doktrinini de takip etmek zorunda kalıyorlardı. Özellikle Fransız hukukundan etkilenen ticaret hukuku, ceza hukuku ve muhakeme hukuku alanlarında Fransızca kaynaklar uygulayıcı hukukçular için tamamlayıcı bir başvuru işlevi görmekteydi. Bu nedenle İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde

bulunan Fransızca eserler yalnızca Avrupa hukukuna duyulan akademik ilginin değil, aynı zamanda avukatların günlük mesleki faaliyetlerinden kaynaklanan pratik ihtiyaçların da bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Fransızca eserlerin kütüphanedeki ağırlığı, Tanzimat sonrasında Osmanlı hukuk sisteminde gerçekleşen dönüşümle de yakından ilişkilidir. Özellikle 1850 tarihli Ticaret Kanunnamesi, 1861 ve 1863 tarihli Ceza Kanunnameleri ile modern muhakeme usullerinin şekillenmesinde Fransız hukukundan yararlanılmış olması, Osmanlı hukukçularının Fransız hukuk doktrini yakından takip etmelerini gerekli kılmıştır. Bu nedenle İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde bulunan Fransızca eserler yalnızca yabancı bir hukuk sistemine ilişkin kaynaklar değil, aynı zamanda Osmanlı hukukunun uygulanması ve yorumlanması bakımından da doğrudan önem taşıyan başvuru eserleri niteliğindedir.

Bütün bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, İstanbul Barosu Kütüphanesi'ndeki Fransızca eserlerin Osmanlı hukuk modernleşmesinin entelektüel kaynaklarından birini oluşturduğu görülmektedir. Nitekim 1917 yılına gelindiğinde kütüphanedeki 731 cildin 469'u Fransızca olacaktır. Bu durum koleksiyonun gelişiminde Fransız hukuk literatürüne verilen önemin daha da arttığını ve Osmanlı hukuk çevrelerinde Fransız hukuk doktrinine duyulan ilginin sürekliliğini ve kurumsal niteliğini de ortaya koymaktadır. Tanzimat'tan itibaren Fransız hukukundan etkilenen Osmanlı mevzuatının uygulanması ve yorumlanması sürecinde, Fransız hukuk doktrini avukatlar ve hukukçular için temel başvuru kaynaklarından biri haline gelmiştir. İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin Fransızca koleksiyonu, bu etkileşimin somut bir yansıması olarak Osmanlı hukuk çevrelerinin Avrupa hukuk dünyasıyla kurduğu yakın ilişkinin önemli bir göstergesidir.

4.3. Yunanca Eserler:

1913 tarihli fihriste göre İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde bulunan Yunanca koleksiyon 20 eser ve 39 ciltten oluşmaktadır. Bu eserlerin isimleri Türkçeye çevrilerek Arap harfleriyle yazıldığından, eserlerin kimliğini tespitindeki güçlüğü ortadan kaldırmak için orijinal isimlerini ve bibliyografik künyelerini tespit etmeye çalıştık. Tespit edilebilen eserler arasında özellikle Osmanlı Rum hukuk çevrelerinin önde gelen isimlerine ait çalışmalar dikkat çekmektedir.

Eserlerden 5'i, Miltiyadi Karavokiros'a aittir ve bunları bizzat kendisi kütüphaneye bağışlamıştır. Fihristte "Miftah-ı Kavânîn-i Osmâniyye" olarak yazılmış eseri 1882'de İstanbul'da basılan *Κλείς της συνήθους οθωμανικής νομοθεσίας*'tır. "Hukuk-ı Aile Kanunu" olarak yazılmış eseri, 1901'de İstanbul'da basılan *Κώδιξ του οικογενειακού δικαίου*; "Vasiyet ve Miras Kavânîni" olarak yazılmış eseri, 1915'te İstanbul'da basılan ve Osmanlı miras hukukunu Roma ve Bizans miras hukukuyla karşılaştıran *Μελέτη συγκριτική του Κληρονομικού Οθωμανικού Δικαίου προς τα Κληρονομικά Ρωμαϊκόν και Γαλλικόν Δίκαια*'dır. Karavokiros'un koleksiyondaki diğer eserleri olan "Memâlik-i Osmâniyye'de Belediye ve Mebusân İntihabâtı Hakkında Talimat" ve "Ahz-ı Asker Kanunu Hakkında Talimat"ın ise orijinal isimlerini bulamadık ancak bunların Osmanlı mevzuatının Yunanca çevirileri olduğu anlaşılmaktadır. Fihristte aynı yazara ait beş ayrı eserin bulunması, Karavokiros'un Osmanlı Rum hukuk çevreleri

içerisindeki etkili konumuna işaret etmekte ve mevzuat tercümesi ve hukuk bilgisinin dolaşımında önemli bir rol üstlendiğini de düşündürmektedir.

“Ahilya Yorganda” olarak yazılan müellif, Adli Tıp Profesörü Achilleus Georgantas’tır ve koleksiyonda “Tıp Kanunu” adlı bir eseri vardır. Müellifin, “Adli Tıbbın Esasları” olarak çevrilebilecek *Στοιχεία Ιατροδικαστικής* adlı bir eseri vardır ve 1885 ve 1889’da Atina’da iki cilt halinde basılmıştır. Fihristte ise “Tıp Kanunu” eserinin 1 cildinin kütüphanede olduğu notu vardır. Bu durumda Georgantas’ın *Στοιχεία Ιατροδικαστικής* adlı eserinin fihriste “Tıp Kanunu” şeklinde kaydedilmiş olması mümkün olmakla birlikte, fihriste kaydedilen eserin, müellifin farklı bir çalışmasına ait olma ihtimali de bulunmaktadır.

“Doktor K. Frearidis” olarak yazılan yazar Roma Hukuku Profesörü Konstantinos Frearidis ve “Roma Kanun-ı Medenisi” olarak yazılan eseri de aslında Türkçeye “Roma Medeni Hukuku” olarak çevrilmesi gereken, 1854’te Atina’da basılan *Πολιτική Ρωμαϊκή Νομοθεσία*’dır.

“P. Kalifa” olarak yazılan müellif, Pavlos Kalligas ve “Yunanistan’da Tatbik Olunan Roma Hukuku” olarak yazılan eseri de 1848-1852 arasında Atina’da 5 cilt olarak basılan *Σύστημα του Ρωμαϊκού Δικαίου καθ’ ὃ ἐν Ἑλλάδι πολιτεύεται* adlı eserdir.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Konstantinos Fotyadis ve Yanko Vitinos tarafından Yunancaya çevrilerek ilk cildi 1873’te İstanbul’da basılmış, devamında diğer ciltleri de çıkmıştır. Fihristte yazar adı “Vitinos”, eser adı da “Mecelle’nin Tercümesi” yazan kitap bu olmalıdır. Ancak tek cilt olan koleksiyondaki kitabın kaçınıcı cilt olduğunu bilmiyoruz. Bu eserin orijinal adı *Νομικοὶ Κανόνες ἤτοι Αστυκός Κώδῆξ*’tir. Mecelle’nin Yunancaya çevrilmesi, Osmanlı hukuk normlarının gayrimüslim hukuk çevrelerine aktarılmasının önemli örneklerinden biridir.

Diğer eserler ise Konstantinos Raktivan’ın “Ukûd-ı İbtidaiye Hakkında Birkaç Söz” olarak yazılan ve 1888’de basılan *Τινὰ περί προκαταρκτικῶν συμβάσεων* adlı eseri, yazar bilgisi verilmeyen “Yunanistan’ın Sefarethane ve Konsolato Rehberi”, Adamandynos Petricis’in “Şirket-i Ticariyeler Hakkında”, Ahilos Hristidi’nin “Vesayâ”, B. Servi adlı yazarın da “Rum Patrikhanesi Kilise Mehâkiminde Meri Olan Roma Bizans Hukuku” adlı eserleridir.

Listedeki eserler içinde süreli yayınlar da vardır. Bunlardan biri Dimitri Nikolaidis’in *Kavânîn-i Osmâniyye Mecmuası*’nın 4 cildir. Osmanlı kanun, nizamname, kararname, emirname, talimatname ve Şurâ-yı Devlet kararlarını derleyen bu mecmuanın orijinal başlığı *Οθωμανικοὶ Κώδικες*’tir.⁸⁶ Hrisantopulos’un “Yunanistan’ın Âdât-ı Mahalliye Mecmuası”nın 1 cildi, S. K. Balano’nun *Rumca-Fransızca İçtihadât Risalesi*’nin 7 cildi ve S. Balano ve S. Kini’nin *Mahkeme-i Temyiz İçtihadâtı* adlı eserleri kütüphanede bulunmaktadır.

Yazarı “G. Ralli ve A. Ralli” olarak yazılmış “Yunan Kavânîni” adlı eserin 7 cildi koleksiyonda bulunmaktadır. Atina’da basılan bu eserin orijinal adı *Οι Ελληνικοὶ Κώδικες*’tir. “A. Ralli” olarak yazılan yazar Georgios Aleksandros Rallis’tir. Listede aynı yazarın “Yunan Hukuk-ı Ticaret Zeyli” adlı eseri

⁸⁶ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ἤτοι Συλλογὴ τῶν ἐν τῷ Δουστούρ περιεχομένων Νόμων, Κανονισμῶν, Διαταγμάτων καὶ Ὁδηγίων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῶν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους ἐκδοθέντων νεωτέρων Νόμων, Κανονισμῶν κτλ.

bulunmaktadır. Bu eserin orijinal adı da *Ερμηνεία του Ελληνικού Εμπορικού Δικαίου*'dur ve Atina'da birden fazla cilt olarak yayımlanmıştır. Koleksiyonda ise yalnızca bir cildi bulunmaktadır.

Yunanca eserler incelendiğinde koleksiyonun büyük ölçüde Osmanlı mevzuatının Yunanca tercümeleri, Roma hukuku çalışmaları, Yunan hukuku eserleri ve içtihat derlemelerinden oluştuğu görülmektedir. Bu durum, Osmanlı hukuk düzeninin çok hukuklu yapısını ve imparatorluk bünyesindeki Rum hukukçuların hem Osmanlı hem de Yunan hukuk literatürünü takip ettiklerini göstermektedir. Özellikle Mecelle'nin, çeşitli kanunların ve hukuki düzenlemelerin Yunancaya çevrilmiş olması, Osmanlı hukukunun gayrimüslim hukuk çevrelerine aktarılması bakımından önemli bir işlev görmüş olmalıdır.

Yunanca koleksiyonun içeriği, Osmanlı Devleti'nde aynı anda farklı hukuk geleneklerinin varlığını sürdürdüğünü de göstermektedir. Koleksiyonda Osmanlı mevzuatına ilişkin tercümelerle birlikte Roma hukuku, Bizans hukuku, Yunan hukuku ve patrikhane mahkemelerinde uygulanan hukuk kurallarına ilişkin eserlerin bulunması, hukuk uygulamasının yalnızca devlet mevzuatına dayanmadığını, farklı hukuk geleneklerinin eş zamanlı olarak varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu yönüyle İstanbul Barosu Kütüphanesi'ndeki Yunanca eserler, Osmanlı Devleti'nin son döneminin çok hukuklu yapısının baro kütüphanesine yansıyan somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

4.4. Arapça Eserler:

Arapça koleksiyonun birkaç ciltten ibarettir. Öyle ki 1913 yılında kütüphanede yalnızca üç Arapça eser ve dokuz cilt bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu durum İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde İslam hukukuna ilişkin kaynakların yalnızca Arapça eserlerden ibaret olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Türkçe koleksiyonda yer alan Mecelle şerhleri, fıkıh temelli hukuk eserleri ve çeşitli hukuk sözlükleri de aynı hukuk geleneğinin ürünleridir. Buna rağmen Arapça eserler, İslam hukukunun klasik literatürüne ve doğrudan kaynaklarına ulaşılabilmesini sağlamaları bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

Arapça koleksiyonun en hacimli eserini oluşturan *El-Fetâvâ'l-Mehdiyye fi'l-Vekâyi'i'l-Mısriyye* (الفتاوى المهدية في الوقائع المصرية), Mısır müftüsü Muhammed el-Mehdî el-Abbâsî tarafından derlenen ve Hanefî mezhebine ilişkin fetvaları ihtiva eden, çok ciltli bir fetva mecmuasıdır. İlk cildi hicrî 1287'de (1870/1871) Kahire'de basılan eser, XIX. yüzyıl sonu Mısır Hanefî hukuk uygulamasını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. İçerisinde aile hukuku, miras hukuku, vakıflar, borç ilişkileri, mülkiyet ve usule ilişkin çok sayıda somut hukuki mesele hakkında verilen fetvalar yer almaktadır. Eserin İstanbul Barosu Kütüphanesi'nde yedi cilt halinde bulunması, Osmanlı avukatlarının yalnızca modern kanunlar ve Avrupa hukuk doktriniyle ilgilenmediklerini, aynı zamanda İslam hukukunun klasik ve uygulamaya yönelik kaynaklarını da takip ettiklerini göstermektedir. Özellikle aile hukuku, miras hukuku ve vakıf hukuku gibi alanlarda şerî mahkemelerin yetkilerinin devam ettiği düşünüldüğünde, bu tür fetva mecmualarının uygulayıcı hukukçular açısından pratik önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

Fihristte yer alan bir diğer Arapça eser, “Havâtürü’l-Havâtır” adıyla kaydedilmiştir. Bu eserin kimliği kesin olarak tespit edilememiştir. Bununla birlikte, söz konusu yayının Mahmud Selâme tarafından 1905 yılında yayımlanan *Havâtürü’l-Havâtır: Makalâtü’l-Edebiyye Hikemiyye ve Vaziyye* (خاوطر (الخواطر: مقالات أدبية حكمية وعظمية) adlı eser olması ihtimal dahilindedir. Ancak bu eser edebî, hikemî ve vaaz mahiyetindeki yazılardan oluşmakta olup doğrudan hukuk literatürüne ait görünmemektedir. İstanbul Barosu Kütüphanesi’ndeki diğer Arapça eserlerin hukuk alanıyla ilişkili olması ve fihristte yazar adına yer verilmemesi sebebiyle bu teşhis kesin olarak doğrulanamamaktadır.

Fihristte yer alan son Arapça kaynak, “El-Hukuk” adıyla kayıtlı olup yanında “50 numara” ibaresi bulunmaktadır. Türkçe eserler kısmında da *Hukuk* isimli eser bulunması ve yanında “50 numara” kaydının yer alması dikkat çekicidir. Her iki kaydın aynı süreli yayına ait olma ihtimali vardır.

5. ADLİYE YANGINI, KAYIP VE KURUMSAL HAFIZA MESELESİ

Ali Haydar Özkent’in aktardığına göre ilk kez 1893-1894 tarihlerinde Adliye Sarayı’nın üst katında, merdiven başında bulunan camekanlı oda İstanbul Barosu’na tahsis edilmiş fakat o tarihlerde baronun “varlığı ile yokluğu bir gibi” olduğundan 1908/1909 tarihine kadar İstanbul Barosu Genel Kurulu, Divanyolu’nda bulunan Arifin Kırathanesi’nde toplanmıştı. 1924 yılına gelindiğinde ise Baro iki büyük oda ve bir giriş kısmından oluşmaktaydı ve salonlu, zengin kütüphaneli İstanbul Barosu, “tefrişât ve tezyinâtıyla, nezâfetiyle, değil adliye binasının, hatta İstanbul’da mevcut müesseselerin en güzeli, en dilberi” idi.⁸⁷

3 Aralık 1933’te çıkan yangında bütün Adliye Sarayı ve adliyenin içinde bulunan İstanbul Barosu da yanmıştır. Baronun yangından kurtarılabilen eşyası sadece sicil dosyaları, muhasebe defterleri ve bazı mühim belgelerdir.⁸⁸ Kütüphane, kıymetli kitaplar ve mecmua koleksiyonlarının hepsi yanmıştır.⁸⁹ Baronun kurtarılamayan eşyaları da beş bin liraya sigortalı olduğundan sigorta şirketinin bu meblağı ödemeye hazır bulunduğu avukatlara bildirilmiştir.⁹⁰ Yangından birkaç gün sonra 9 Aralık 1933’te, 265 avukat ve Başkan Halil Hilmi Uyguner, Halkevi konferans salonunda toplanmış ve yangından sonraki vaziyetlerini değerlendirmişlerdir.⁹¹ Bu yangın yalnızca fiziki bir mekanın kaybına yol açmamış; İstanbul Barosu’nun uzun yıllar boyunca oluşturduğu kurumsal ve mesleki hafızanın da büyük ölçüde ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

5.1. Kütüphanelerin Korunması ve 1933 Adliye Yangını:

Haçik Kahveciyan’ın yazılarında dikkat çeken hususlardan biri de kütüphanelerin korunmasına ilişkin görüşleridir. Kahveciyan’a göre kütüphaneler, insanlığın ilim ve fikir hayatına ait birikimin muhafaza edildiği

⁸⁷ Robert, *a.g.e.*, s. 31.

⁸⁸ *Cumhuriyet*, “Adliye Yangını Tahkikâtı”, 10 Kânunuevvel 1933, s. 1.

⁸⁹ Avukat Necati, “Adliye Yangını, Vazifelerimiz, Yangının Faydası Da Olabilir”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, sy.84-1, Sene 7, I. Kanun 1933, s. 451.

⁹⁰ *Cumhuriyet*, “Yangın ve Avukatlar”, 10 Kânunuevvel 1933, s. 6.

⁹¹ *Cumhuriyet*, “Yangın ve Avukatlar”, s. 1.

kurumlar olduğundan kütüphanecilik faaliyetleri, eserlerin düzenlenmesi ve erişilebilir hale getirilmesinin yanı sıra, bunların gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacak koruma tedbirlerini de kapsamalıdır.

Kahveciyan, kütüphanelerin karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlikelerden birinin yangın olduğunu özellikle vurgulamıştır. Yangının bir kütüphane için, telafi edilemeyecek sonuçlar doğurabileceğini ifade etmiş, Avrupa'daki büyük kütüphanelerde yangına karşı ciddi tedbirler alındığını ve Fransa Milli Kütüphanesi'nin bitişiğinde bulunan bazı binaların, yangın riskini azaltmak amacıyla kamulaştırılmasını dikkat çekici bir örnek olarak aktarmıştır.⁹²

Kahveciyan'ın üzerinde durduğu bir diğer tehlike ise hırsızlıktır. Ona göre eserlerin korunması, yalnızca fiziki güvenlik tedbirleriyle değil, düzenli kataloglama ve kayıt sistemleriyle de mümkündür. Kütüphaneye giren her eserin kayıt altına alınması, eserlere numara verilmesi, damga vurulması ve gerektiğinde ayırt edici işaretler kullanılması, koleksiyonun güvenliğini sağlamaya yönelik uygulamalardır. Bu nedenle koruma anlayışı yalnızca yangın gibi afetleri değil, eserlerin kayıt altına alınması ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik uygulamaları da kapsamaktadır.

Bu noktada dikkat çekici olan husus, Kahveciyan'ın kütüphanelerin karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlikelerden biri olarak gösterdiği yangının yaklaşık on yıl sonra İstanbul Barosu Kütüphanesi bakımından somut bir felakete dönüşmüş olmasıdır. 1933 yılında meydana gelen İstanbul Adliyesi yangını sonucunda Baro'nun kitapları, süreli yayın koleksiyonları ve uzun yıllar boyunca oluşturulmuş hukuk birikimi büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu durum, Kahveciyan'ın eserlerin korunmasına ilişkin hassasiyetinin yalnızca teorik bir kütüphanecilik tartışması niteliği taşımadığını; hukuk kurumlarının hafızasının muhafazası açısından da önemli bir öngörü niteliği taşıdığını göstermektedir.

Bu bakımdan Kahveciyan'ın kütüphanecilik anlayışı, geç Osmanlı döneminde modern kütüphaneciliğin yalnızca bilgiye erişimi kolaylaştırmayı değil, aynı zamanda kültürel ve mesleki mirasın korunmasını da amaçladığını göstermektedir. İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin ve arşiv belgelerinin uğradığı kaybın hukuk tarihi bakımından taşıdığı önem ise, dönemin hukukçularının ifadelerinde de açıkça görülmektedir. Nitekim 1940'ta basılan *Avukatın Kitabı*'nın yazarı Ali Haydar Özkent yangından önce, kütüphanede bulunan bazı eserlerin ve belgelerin birer suretini çıkartarak bunlardan kitabını yazarken faydalanmış ve şöyle demiştir: “Kitabın birçok yerlerinde İstanbul Barosunun âdet ve ananelerinden bahislere tesadüf edilecektir. Türk barolarının anası diyebileceğimiz İstanbul Barosunun kütüphanesinden, levha ve sicillerinden, İnzibat Meclisi kararlarından, baro muhabere kâğıtlarından mühim gördüklerimin vaktiyle birer suretini çıkarmış olmasaydım, meslek tarihimizi aydınlatan ve adliye yangınında kül olan bu kıymetli vesikalardan bahsetmek mümkün olmayacaktı.”⁹³ Özkent'in bu

⁹² “İşte bu ecilden olarak Fransa'nın Milli Kütüphanesini harik tehlikesinden vikaye zımında 28 Kanun-ı Evvel 1880 ve 22 Ağustos 1881 tarihli kanunlar ile ittisâlinde bulunan ebniyeler istimlak edilmiştir.”

⁹³ Özkent, *a.g.e.*, s. vii.

ifadeleri, hukuk kurumlarına ait kütüphane ve arşiv malzemelerinin yalnızca günlük mesleki ihtiyaçlara hizmet etmediğini; aynı zamanda İstanbul Barosu'nun kurumsal hafızasının ve meslek tarihinin yeniden inşasında vazgeçilmez kaynaklar arasında yer aldığını göstermektedir.

1933 yangınından sonra yeniden bir kütüphane kurma girişimi olup olmadığı hakkında bilgimiz olmamakla beraber, “Baro Kütüphanesi”ne 1938 yılında bazı isimler tarafından kitap bağışı yapıldığına dair bir kayıt vardır.⁹⁴ Buna göre Ahmet Esat Bey 44 cilt Dalloz ve 44 cilt fıkıh kitabı, Kaludi Laskari 6 cilt kitap, İsmail Münir Acar 4 cilt *Düştur*, Triyandafilos Zümbülkaya 24 cilt kitap, Ahmet Refik Bey 6 cilt icra hukuku kitabı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 20 cilt kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 2 cilt kitap bağışlamışlardır. Suphi Nuri İleri kendine ait olan 2 ciltlik *Kooperatif ve Yasaların Çatışması* eserini ve Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da *Borçlar Kanunu Şerhi* eserini kütüphaneye bağışlamıştır. Avukatların Baro’ya kitap bağışlama adetlerini kütüphane yangınından sonra da sürdürdükleri görülmektedir.

5.2. Avukatlık Mesleğinde Kütüphanenin Önemi:

İstanbul Barosu İnzibat Meclisi üyesi olarak görev yapan Ali Haydar Özkent, adliye saraylarının büyüklüğüne göre barolar için ücretsiz odalar tahsis edilmesini ve baro kütüphaneleri için de uygun mekanlar ayrılması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁵ Ayrıca büyük barolarda zengin bir kütüphane oluşturulabilmesi için aidatların küçük barolara göre daha yüksek tutulması gerektiğini de vurgulamıştır.⁹⁶

Özkent’e göre kitaplar, avukatın “sanat eşyası”dır ve her avukat yazıhanesinde mutlaka bulunması gereken unsurların başında, kütüphane gelmektedir. Zira avukatın en önemli sermayesi, kitaplarıdır. Küçük barolardan birinde kayıtlı bir avukat, vergilere dair olanlar da dahil olduğu halde umumi ve hususi kanun, nizamname ve talimatnameleri, Türkiye’de çıkan hukuk mecmualarından bir ikisini bulundurmak ve Resmi Gazete’ye abone olmak mecburiyetindedir. Medeni, Borçlar, Ticaret (Kara ve Deniz), İcra ve İflas, Ceza, Usul (Hukuk ve Ceza) gibi ana kanunların en aşağı birer şerhi ve Temyiz mahkemesi ve Danıştay kararlarının da kütüphanede bulunması gerekmektedir. Avukatın kütüphanesinde avukatlık edebiyatına ait eserler de pekala yer bulabilir. Büyük barolarda çalışan avukatların ise bunlara ilave olarak yabancı dillerde yazılmış şerhleri ve hukuk koleksiyonlarını bulundurmaları, ayrıca yabancı hukuk mecmualarına abone olmaları gerekmektedir. Bunlar bulundurulmadıkça meslek tam anlamıyla ve rahatça yapılamaz, iş sahiplerinin güveni kazanılamaz. Bu kitaplar, gerektiğinde müracaat edilecek bir kütüphaneye konur. Her gün lazım olanları da (ana kanunlar gibi) ya bir döner kütüphanede yahut yazı masasının yanında ve el altında küçük bir masa üzerinde durur. Avukatın küçük boyutta basılmış ana kanunlardan o günkü muhakemesi için lazım olabilecekleri çantasında taşıması da faydalıdır.⁹⁷

⁹⁴ *İstanbul Baro Mecmuası*, Sayı 2, Yıl 2, Şubat 1938, s. 160.

⁹⁵ *A.g.e.*, s. 336.

⁹⁶ *A.g.e.*, s. 476.

⁹⁷ *A.g.e.*, s. 422.

İstanbul Barosu İdare Meclisi tarafından 3499 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 32. ve devamı maddeleri hükmüne göre tayin edilmiş olan Yazıhane Evsâfına Dair Talimatname'nin 4. maddesi şöyledir: "Yazıhanede, umumi ve hususi kanunları, nizamnameleri ve hukuki kitap ve risaleleri havi bir kütüphane bulundurmak mecburidir."⁹⁸ Benzer şekilde birçok baronun dahili nizamnamesinde de avukatların kütüphane bulundurmaları gerektiği düzenlenmiştir.⁹⁹ Buna örnek olarak 1927 tarihli Samsun Barosu Nizamname-i Dahilisi'nin 31. maddesinde, levhaya kaydolunan avukatın üç ay içinde yazıhane açması ve gerekli kitapları temin etmesi, mesleki yükümlülükleri arasında sayılmıştır.¹⁰⁰ Yine Kayseri Barosu'nun 1927 tarihli dahili nizamnamesinin, Baro'nun hak ve görevlerini düzenleyen 2. maddesindeki "İlmi mecmualar neşr ve konferanslar tertip ve mesleğe ait kütüp ve resâil celp ve baroya ait kütüphane tesisi" hükmü, kitap tedariki ve kütüphane kurmayı da Baro'nun görevleri arasında saymıştır.¹⁰¹ Bu düzenlemeler, Osmanlı Devleti'nin son döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan süreçte kütüphanenin, avukatlık mesleğinin ayrılmaz bir unsuru ve mesleki faaliyetin temel araçlarından biri olarak kabul edildiğini göstermektedir.

SONUÇ:

Bu çalışma, bugüne kadar müstakil bir araştırmaya konu edilmeyen İstanbul Barosu Kütüphanesi'ni, kuruluşundan 1933 yılında ortadan kalkışına kadar birincil kaynaklar ışığında inceleyerek kurumun tarihine ilişkin önemli boşlukları doldurmayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin kuruluş tarihinin 1909 olduğu tespit edilmiş; kütüphanenin, İstanbul Barosu'nun II. Meşrutiyet sonrasında yeniden teşkilatlanması ve Adliye Sarayı'na taşınması sürecinin bir parçası olarak ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece günümüzde hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmeyen İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin tarihi, özgün bilgi ve belgelerle kronolojik ve kurumsal bir zeminde açıklığa kavuşturulmuştur.

Çalışmanın önemli katkılarından biri de Haçik Kahveciyan'ın 1913, 1917 ve 1922 yıllarında yayımladığı üç makalenin ilk kez ve birlikte değerlendirilmesi, ayrıca bu makalelerin transliterasyon yapılarak Latin harflerine aktarılmasıdır. Bu sayede kütüphanenin kuruluşu, çalışma düzeni, kataloglama faaliyetleri, koleksiyonun büyümesi ve geçirdiği gelişim süreci kronolojik olarak yeniden inşa edilmiş; ayrıca Haçik Kahveciyan'ın yalnızca kütüphaneden sorumlu bir avukat değil, modern kütüphanecilik anlayışını yakından takip eden ve bunu İstanbul Barosu bünyesinde uygulamaya çalışan bir hukukçu olduğu ortaya konulmuştur.

Araştırmada 1913 tarihli kütüphane fihristi ilk kez sistematik olarak incelenmiş; koleksiyon yalnızca sayısal veriler üzerinden değil, hukuk dalları, diller, eser türleri ve müellifleri bakımından analiz edilmiştir. Böylece İstanbul

⁹⁸ *A.g.e.*, s. 424.

⁹⁹ *A.g.e.*, s. 93.

¹⁰⁰ Tugay Aydın, "Samsun Barosu'nun 1927 Tarihli Dahili Nizamnamesi ve Kuruluş Tarihi (3 Nisan 1921)", *İstanbul Barosu Dergisi*, Mart-Nisan 2026, Cilt 100, sy. 2026/2, s. 294, 314.

¹⁰¹ *Kayseri Barosu Nizamnamesi*, (Kayseri: Vilayet Matbaası, 1927), s. 1.

Barosu Kütüphanesi'nin koleksiyon geliştirme politikası ile son dönem Osmanlı hukukçularının başvurduğu temel kaynaklar belirlenebilmiştir.

Çalışmanın özgün katkılarından biri de fihristteki Yunanca eserlerin önemli bir kısmının tespit edilmesi ve bunların Yunanca hukuk literatürü içerisindeki yerlerinin belirlenmesidir. Böylece daha önce yalnızca isim olarak bilinen eserlerin önemli bir bölümü ilk kez tanımlanmış; İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin Bizans-Roma hukuku, patrikhane hukuku ve Osmanlı kanunlarının Yunanca tercümelerini de kapsayan zengin koleksiyon yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Kütüphaneye yapılan bağışların ayrıntılı biçimde değerlendirilmesi de araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biridir. Müslüman, Rum, Ermeni ve yabancı hukukçuların aynı koleksiyonun oluşumuna katkıda bulunmaları, İstanbul Barosu'nun çok kültürlü hukuk çevresini ve hukuk bilgisinin kurumsallaşmasının ortak bir mesleki zemin üzerinde gerçekleştiğini göstermektedir. Ayrıca koleksiyonun satın alma, bağış ve yabancı hukuk dergilerine abonelik yoluyla geliştirilmesi, son dönem Osmanlı avukatlarının uluslararası hukuk literatürüyle kurduğu ilişkiyi de ortaya koymaktadır.

Öte yandan çalışma, kütüphanenin idari yapısını incelerken Haçik Kahveciyan'ın kütüphane koleksiyonunun fiziki olarak muhafazası ve özellikle yangın ile hırsızlık gibi risklere karşı henüz erken dönemde geliştirdiği kurumsal refleksleri ve öngörülü uyarılarını da gün yüzüne çıkarmıştır. Kahveciyan'ın makalelerinde ısrarla dile getirdiği bu kurumsal kaygılar ve önlem çağrıları, ne yazık ki 1933 yılındaki trajik Adliye Sarayı yangınıyla kütüphanenin tamamen kül olması neticesinde acı bir şekilde doğrulanmıştır.

Bu çalışma, yalnızca İstanbul Barosu Kütüphanesi'nin tarihini yazmakla yetinmemiş; 1933 yangınıyla tamamen ortadan kalkan bir hukuk kütüphanesinin koleksiyonunu, gelişimini ve kurumsal işleyişini büyük ölçüde yeniden inşa etmiştir. Böylece Osmanlı'nın son döneminde avukatların hangi kaynaklardan yararlandıkları, hukuk bilgisinin nasıl dolaşıma girdiği, Avrupa hukuk doktrininin Osmanlı hukuk çevrelerine hangi ölçüde nüfuz ettiği ve modern kütüphanecilik anlayışının İstanbul Barosu bünyesindeki yansımaları ilk kez kapsamlı biçimde ortaya konulmuştur. Bu yönüyle çalışma, yalnızca İstanbul Barosu tarihine değil, Osmanlı hukuk tarihi, hukuk yayıncılığı, hukuk kültürü ve kütüphanecilik tarihi literatürüne de yeni kaynaklar, yeni tespitler ve yeni araştırma alanları kazandırmaktadır.

EK-1

DERSAADET DAVA VEKİLLERİ CEMİYETİ KÜTÜPHANESİ (13 EKİM 1913):¹⁰²

Rüfekanın tettebbuâtına hâdim olması lazım gelen kütüphanemize nezaret vazifesini[n] Dava Vekilleri Cemiyet-i Dâime-i muhtereme[si] tarafından âcizlerine tevcih olunması üzerine ifâ-yı vazifeye ibtidar ve bu kere mevcut âsârın sadece bir fihristi hazırlanmış olduğundan şimdilik risalemizle neşri münasip görüldü.

Münderecâtından anlaşılacağı üzere hukuka dair daha pek çok eserlere ihtiyacımız bulunduğu aşikar olduğu cihetle ol-bâbda bir defter dahi tanzim kılınarak inde'l-tasvib li-ecli'l-iştira cemiyet-i mûmâileyhe takdim kılınmıştır.

Dava Vekili Kahveciyan Haçik

Arabî Âsâr:

- 1- El-Fetavâü'l-Mehdiyye fi'l-Vakâyii'l-Mısriyye (7 cilt)
- 2- Havâtürü'l-Havâtır (1 cilt)
- 3- El-Hukuk (50 numara) (1 cilt)

Türkî Âsâr:

- 1- Ceride-i Mehâkim (8 cilt)
- 2- Takvim-i Vakâyi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin ceride-i resmiyesidir (8 cilt)
- 3- Takvim-i Vakâyi Meclis-i Mebusân Zabıt Ceridesidir (4 cilt)
- 4- Takvim-i Vakâyi Meclis-i Âyân Zabıt Ceridesi (4 cilt)
- 5- Mecmua-i Mukarrerât-ı Temyiziye Hukuk Kısım (1 cilt)
- 6- Mecmua-i Mukarrerât-ı Temyiziye Ceza Kısım (1 cilt)
- 7- Ceride-i Adliye (5 cilt)
- 8- Muhamat (1 cilt)
- 9- Orman ve Maadin ve Ziraat Mecmuası (2 cilt)
- 10- Hukuk (50 numara) (1 cilt)
- 11- Ceride-i Mehâkim-i Adliye (80 numara) (1 cilt)
- 12- İlm-i Hukuk ve Mukayese-i Kavânîn Mecmuası (11 numara) (1 cilt)
- 13- Düstur Tertib-i Evvel ve Zeylleri (5 cilt)

¹⁰² Kahveciyan Haçik, "Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Kütüphanesi", *Muhamat*, Nu. 27, 12 Zilkâde 1331 / 1 Teşrin-i Evvel 1329, s. 841-848.

- 14- Düstur Tertib-i Sâni (3 cilt)
- 15- Muahedât-ı Umumiye Mecmuası (5 cilt)
- 16- Muahedât (1 cilt)
- 17- Evâmir ve Mukarrerât-ı Şeriyye Mecmuası (Ahmed Asım, Mahmud Celaledin, 1 cilt)
- 18- Mehaz Yahut Şerhli Kavânin ve Nizamât ve Muharrerât ve Mukarrerât Mecmuası (H. Lütfi ve H. M. Ziyaeddin, 2 cilt)
- 19- Mecmâ-ı Lâhika-i Kavânin (A. Kasbaryan, 1 cilt)
- 20- Mecmâ ve Mâbad-ı Lâhika-i Kavânin (A. Kasbaryan, 2 cilt)
- 21- Cüzdan-ı Kavânin (A. Kasbaryan, 1 cilt)
- 22- İlamât Torbası (A. Kasbaryan, 22-23-24 1 cilt)
- 23- Hukuk Müşaviri (Mazhar, 22-23-24 1 cilt)
- 24- Usul-i Muhakeme-i Cezaiye, Esbâb-ı Nakziye (Talat, 22-23-24 1 cilt)
- 25- Mevzuâtü'l-Ulûm (A. Taşköprülüzâde, 2 cilt)
- 26- Muharrerât-ı Sâmiye [ve] Adliye (H. Abdurrahman, 2 cilt)
- 27- Lügat-i Kavânin-i Osmâniyye (M. Karavokiro, 1 cilt)
- 28- Tercümetü'l-Kâmus (Firuzabâdi, 3 cilt)
- 29- Fihrist-i Kavânin (Y. Leondiyadi, 1 cilt)
- 30- Fihrist (1 cilt)
- 31- Hulasa-i Evâmir-i Adliye ve Mecmua-i Mukarrerât-ı Kanuniye (Hüsameddin, 1 cilt)
- 32- İnşâ-yı Hayret Efendi (Hayret, 1 cilt)
- 33- Istilahât-ı Adliye (N. Hilmi, 1 cilt)
- 34- Istilahât-ı Kavânin Yahut Muamelât-ı Kanuniye Hulasası (H. M. Ziyaeddin, 1 cilt)
- 35- Kâmus-ı Fransevî – Musavver Türkçeden Fransızcaya Lügat (D. Kelekyan, 1 cilt)
- 36- Kâmus-ı Fransevî – Resimli Fransızcadan Türkçeye Lügat Kitabı (Ş. Sami, 1 cilt)
- 37- Tercümetü't-Tahtavî (4 cilt)
- 38- Dürerü'l-Hükkâm Şerh-i Mecelleü'l-Ahkâm (Ali Haydar, 15 cilt)
- 39- Ruhü'l-Mecelle (Reşid Paşa, 2 cilt)
- 40- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Şerhi (H. M. Ziyaeddin, 1 cilt)
- 41- Şerh-i Cedid li-Kanunü'l-Arazi (Ali Haydar, 1 cilt)
- 42- Arazi Kanunnamesi Şerhi (Hüseyin Hüsnü, 1 cilt)

- 43- Şerh-i Kanun-ı Arazi (H. M. Ziyaeddin, 1 cilt)
- 44- İthâfû'l-Ahlâf Fî Ahkâmü'l-Evkâf (Ömer Hilmi, 1 cilt)
- 45- Teshilû'l-Ferâiz (Ali Haydar, 1 cilt)
- 46- Yeni Usul-i Muhakemât-ı Hukukiye Kavânîn-i Cedide Kütüphanesi (Tevfik Tarık, 1 cilt)
- 47- Miratü'l-Kavânîn Yahut Usul-i Muhakemât Mecmuası (H. Lütü, 1 cilt)
- 48- Rehber-i Hukuk-ı Ticaret (Tercüme) (Leon Kan ve Reno, 1 cilt)
- 49- Hukuk-ı Ticaret (2 cilt)
- 50- Şerh-i Kanun-ı Ticaret İflas Kısmı (Kostaki Aleksiadis, 1 cilt)
- 51- Şerhli Kanunname-i Ticaret-i Bahriye (Nazaret Hilmi, 1 cilt)
- 52- Ticaret-i Beriyye ve Bahriye Kanunnamesi (1 cilt)
- 53- Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatinin Şerhidir (Yorgaki ve Talat, 3 cilt)
- 54- Usul-i Cezaiye (Ali Şehbaz, 1 cilt)
- 55- Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Şerhi (H. M. Ziyaeddin, 1 cilt)
- 56- Hukuk-ı Ceza (K. Zohrab, 1 cilt)
- 57- Mufasssal Nazariyât-ı Ceza (Mehmed Aziz, 1 cilt)
- 58- Kanun-ı Ceza Şerhi Birinci ve İkinci Tabı (Diran Yerganyan, 2 cilt)
- 59- Miyar-ı Ceza (Reşad, 1 cilt)
- 60- Kavânîn-i Cezaiye Mecmuası (Nazif, 1 cilt)
- 61- Ceza Kanunu Tahşiyeli (Karakoç Serkis, 1 cilt)
- 62- Şerh-i Kanun-ı Ceza (H. M. Ziyaeddin, 1 cilt)
- 63- Vezâif-i Zabıta (Osman Affan, 1 cilt)
- 64- Tahkikât-ı İbtidaiye (Mehmed Arif, 1 cilt)
- 65- Rehber-i Muhakemât-ı Mülkiye (Halil Rifat, 1 cilt)
- 66- Usul-i İdare (Ahmed Naci, 1 cilt)
- 67- El-Hakâik (Mehmed Zihni, 2 cilt)
- 68- Mukavelât ve Mukavelât Muharripleri (A. Talat, 1 cilt)
- 69- Telhis-i Hukuk-ı Düvel (Hasan Fehmi, 1 cilt)
- 70- Resm-i Damga Kanunu (1 cilt)
- 71- Kendi Kendine Avukat (H. M. Ziyaeddin, 4 cilt)
- 72- Hukuk-ı İdare (İbrahim Hakkı, 1 cilt)
- 73- İlaveli Hazine-i Mekâtib Yahut Mükemmel Münşeât (Ahmed Rasim, 1 cilt)

- 74- Mebâdi-i İlmi-i Hukuk (Hüseyin Galip, 1 cilt)
- 75- Ittlâ Yahut Umum Mehâkim Harç Nizamnameleri Şerhi (H. M. Ziyaeddin, 1 cilt)
- 76- Kod Sivil Yani Fransa Kanun-ı Medenisi Yahut Hukuk-ı Âdiye Kanunnamesi (Nazaret Hilmi, 1 cilt)
- 77- İlaveli Kitab-ı Muntahabât-ı Osmâniyye (El-Hac Hüseyin, 1 cilt)
- 78- Emvâl-i Gayr-ı Menkule İntikalâtı Hakkındaki Kanun-ı Muvakkat Şerhi (Celaeddin Feyyaz, 1 cilt)
- 79- Hakikat-i Müşrika (Ahmed Nazif, 1 cilt)
- 80- Usul-i Aşâir (Ahmed Nazif, 1 cilt)

Fransızca Âsâr:

- 1- Répertoire, supplément, chronologique, Recueil, Tables (Pandectes françaises, 97 cilt)
- 2- Répertoire général alphabétique du droit français (A. Carpentier, G. F. Du Saint, 37 cilt)
- 3- Code et lois, pour la France, l'Algérie et les colonies (A. Carpentier, 2 cilt)
- 4- Journal du droit international privé, Tables (Ch. Demangeat, P. S. Mancini, M. Ed. Clunet, 40 cilt)
- 5- Traité théorique et pratique de droit civil, Tables (G. Baudry-Lacantinerie, M. Houques-Fourcade, 29 cilt)
- 6- Traité théorique et pratique de procédure [civile et commerciale] (E. Garsonnet, 8 cilt)
- 7- Code civil annoté, supplément (Ed. Fusier-Herman, 6 cilt)
- 8- Loi du 12 juillet 1905 sur la compétence et l'organisation des justices de paix (Jean Cruppi, 1 cilt)
- 9- Traité complet de l'expertise judiciaire (Louis Mallard, 1 cilt)
- 10- Leçons de procédure civile (Boitard, 1 cilt)
- 11- Traité théorique et pratique des preuves (Ed. Bonnier, 1 cilt)
- 12- La juridiction des référés (Albin Curat, 1 cilt)
- 13- Pour la réforme de la Justice ottomane (C. L. Ostrorog, 1 cilt)
- 14- Le droit successoral en Turquie (M. Caravokyros, 1 cilt)
- 15- Traité de droit commercial (Ch. L. Caen, L. Renault, 8 cilt)
- 16- Traité élémentaire de droit commercial (E. Thaller, 1 cilt)
- 17- Des Sociétés commerciales, des faillites (E. Thaller, 2 cilt)

- 18- Responsabilité des administrateurs et des commissaires dans les sociétés anonymes (Franz Deseure, 1 cilt)
- 19- Leçons sur les codes pénal et d'instruction criminelle (Boitard, 1 cilt)
- 20- Traité des infractions de la parole, de l'écriture et de la presse (M. P. Fabrequettes, 2 cilt)
- 21- Œuvres complètes de P. Rossi (M. Faustin Helie)
- 22- Des délits et des peines (Beccaria, 1 cilt)
- 23- Code pénal annoté (E. Garçon, 1 cilt)
- 24- Traité théorique et pratique du droit pénal français (R. Garraud, 6 cilt)
- 25- Code de l'instruction primaire et du droit pénal français (J. Dubarry, 1 cilt)
- 26- Droit des gens moderne de l'Europe (J. L. Klüber, 1 cilt)
- 27- Le droit des gens (Vattel, 2 cilt)
- 28- Traité du droit international privé (M. Fœlix, 1 cilt)
- 29- Le droit public et l'Europe moderne (L. Vicomte de la Guéronnière, 1 cilt)
- 30- Annuaire de législation française (Société de législation comparée, 1 cilt)
- 31- Essai sur l'histoire du droit français (M. F. Lafevrière, 1 cilt)
- 32- Cours d'administration et de droit administratif (M. Macarel, 1 cilt)
- 33- Réquisitoire, plaidoyers et discours de rentrée prononcés (M. Dupin, 14 cilt)
- 34- Grands avocats du siècle (R. Allou, Ch. Chenu, 1 cilt)
- 35- Histoire des avocats au Parlement de Paris (R. Delachenal, 1 cilt)
- 36- Traité théorique et pratique de l'assistance judiciaire (Henri Simon, 1 cilt)
- 37- Avocats et magistrats (Edmond Rousse, 1 cilt)
- 38- Abrégé des règles de la profession d'avocat (Albert Liouville, 1 cilt)
- 39- Le barreau moderne français et étranger (Jules le Berquier, 1 cilt)
- 40- Annuaire de la législation étrangère (Société de la législation comparée, 3 cilt)
- 41- Bulletin de la société des législations comparées (Société de la législation comparée, 1 cilt)
- 42- La constitution anglaise (W. Bagehot, 1 cilt)
- 43- Éléments de droit civil anglais (Ernest Lehr, 2 cilt)
- 44- Code maritime britannique (Henri Fromageot, 1 cilt)

- 45- Aperçu de la loi anglaise (Adolphus Sélim, 1 cilt)
- 46- Code de commerce du Royaume de Roumanie (J. Blumenthal, 1 cilt)
- 47- Droit ancien et moderne de la Roumanie (D. Alexandresco, 1 cilt)
- 48- Code de procédure pénale allemand (Fernand Daguin, 1 cilt)
- 49- Étude sur la constitution du Japon (Nosawa Takematsu, 1 cilt)
- 50- Code de commerce de l'Empire du Japon (L. Leonholm, 1 cilt)
- 51- Code civil du Royaume d'Italie (J. B. Gandolfi, 1 cilt)
- 52- Code civil espagnol (A. Levé, 1 cilt)
- 53- Code civil suisse et code des obligations (Virgile Rossel, 1 cilt)
- 54- Codes Belges et lois usuelles (Jules de le Court, 1 cilt)
- 55- Manuel de droit public et privé ottoman (Domenico Gatteschi, 1 cilt)
- 56- Appendice au code de procédure civile (O. Alexanian, 1 cilt)
- 57- (İhtilafî dar) De l'empêchement, en droit ottoman, de recevoir par succession pour cause de divergence de nationalité (Kirkor Zohrab, cilt 1)
- 58- Étude sur l'organisation en Turquie (M. Caravokyros, 1 cilt)
- 59- Du droit de plaider, écrire et consulter (H. Denizot, 1 cilt)
- 60- La Nation ottomane (Ahmed Saki, 1 cilt)
- 61- Code de Commerce (Ottoman) (1 cilt)
- 62- Recueil général des lois et des arrêts (11 Numéros 1910-11) (J. B. Sirey, 1 cilt)
- 63- Revue critique de législation et de jurisprudence (12 Numéros 1910) (L. Ancoc, Ch. L. Caen, M. Paniol, G. Lebreton, C. Perrau, 1 cilt)
- 64- Revue de droit commercial et industriel (15 Numéros 1910-11) (Hir-Georges Lagresille, 1 cilt)
- 65- Code de procédure civile annoté (Tissier et Darras, 1 cilt)
- 66- Code de commerce annoté (Cohendy et Darras, 1 cilt)

Rumca Âsâr:

- 1- Rumca-Fransızca İçtihadât Risalesi (S. K. Balano, 7 cilt)
- 2- Yunanistan'da Tatbik Olunan Roma Hukuku (P. Kalifa, 5 cilt)
- 3- Kavânîn-i Osmâniyye Mecmuası (Dimitri Nikolaidi, 4 cilt)
- 4- Yunan Kavânîni (G. Ralli, A. Ralli, 7 cilt)
- 5- Tıp Kanunu (Ahilya D. Yorganda, 1 cilt)
- 6- Mahkeme-i Temyiz İçtihadâtı (S. Balano, S. Kini, 1 cilt)

- 7- Roma Kanun-ı Medenisi (Doktor K. Frearidis, 1 cilt)
- 8- Yunanistan'ın Sefarethane ve Konsolato Rehberi (1 cilt)
- 9- Şirket-i Ticariyeler Hakkında (Adamandyos Petricis, 1 cilt)
- 10- Miftah-ı Kavânîn-i Osmâniyye (M. Karavokiro, 1 cilt)
- 11- Vasiyet ve Miras Kavânîni (M. Karavokiro, 1 cilt)
- 12- Hukuk-ı Aile Kanunu (M. Karavokiro, 1 cilt)
- 13- Vesayâ (Ahilos Hristidi, 1 cilt)
- 14- Rum Patrikhanesi Kilise Mehâkiminde Meri Olan Roma Bizans Hukuku (B. Servi, 1 cilt)
- 15- Yunanistan'ın Âdât-ı Mahalliye Mecmuası (Hrisantopolos, 1 cilt)
- 16- Yunan Hukuk-ı Ticaret Zeyli (A. Ralli, 1 cilt)
- 17- Mecelle'nin Tercümesi (Vitinos, 1 cilt)
- 18- Ukûd-ı İbtidaiye Hakkında Birkaç Söz (K. Raktivan, 1 cilt)
- 19- Memâlik-i Osmâniyye'de Belediye ve Mebusân İntihabâtı Hakkında Talimat (M. Karavokiro, 1 cilt)
- 20- Ahz-ı Asker Kanunu Hakkında Talimat (M. Karavokiro, 1 cilt)

EK-2

DERSAADET MUHÂMİLER CEMİYETİ KÜTÜPHANESİ VE KÜTÜPHANE TEŞKİLÂT VE TASNİFİ (1 MAYIS 1917)¹⁰³

Dersaadet Muhâmiler Cemiyeti Kütüphanesi'nin tasnifi hususu 1329 [1917] senesinde Heyet-i Dâime-i muhtereme tarafından âcizlerine ihale buyurulduğundan sene-i merkûme zarfında kütüphanede mevcut âsârın sadece bir fihristini hemen tanzim ederek Muhamat Risalesinin 1 Teşrin-i Evvel sene 329 [Ekim 1913] tarih ve 27 numaralı nüshada tab ettirildi.

Mezkûr fihristte görüldüğü veçhile kütüphanede 519 cilt âsâr bulunuyor idi. Daha pek çok eserlere ihtiyacımız bulunduğ u o zaman zikrolunmuş idi.

Filhakika bilahare bir miktar kitap daha iş tıra olundu ve bazı resâil-i ecnebi-i mevkuteye abone olundu ise de harbin zuhuruyla mezkûr risale-i mevkuteler gelememektedir.

Bugün mevcut âsâr 731 cilde bâliğ olmuş ve hurûf-hecâ tertibiyle daha tafsilatlı âhiren yeni fihrist tanzim edilmiştir. İş bu fihrist Muhâmiler Cemiyeti Kâtibi nezdinde mahfuz olup tetebbuâta ihtiyacı olan rûfekâ müracaat ve istifade eder.

Mezkûr âsârdan 213 cildi Türkçe, 10 cildi Arapça, 39 cildi Rumca, 469 cildi Fransızca'dır.

Malumdur ki ilan-ı Meşrutiyet'ten sonra Dava Vekilleri Cemiyeti yeniden teşekkül etti. O zamanlar Dava Vekilleri Cemiyeti ilk iç timalarını tramyav yolunda kıraathanede akd ediyor idi. Muahharan Adliye dairesinde tayin olunan mahalle naklolundu. İş te kütüphanemizin tarih-i tesisi dahi buradan başlar yani 1325 [1909] senesinden. Dava Vekilleri Cemiyeti'nin yeniden teşekkül ve tesisi bahsi geçtikçe merhum Manyasizâde Refik Bey Efendi'nin ismini zikretmek vazifedir. Zira merhum müşârünileyhın ol-bâbda himmet ve gayretleri pek büyük olmuştu. Erbâb-ı kalem ileride cemiyetimizin tarihini kaleme aldıklarında merhum müşârünileyhın mevkiini elbette tayin edeceklerdir.

Kütüphanemizin âsârı iş tıra sureti ile tedarik olunup bazı rûfekâ ve müellifinin ihdâ eyledikleri eserler dahi vardır.

Ulûm ve fûnûnun neşr ve terakki ve tekemmülü hususlarında kitapların hizmeti kâbil-i inkar olmayıp bu sebeple kütüphanelerin beşeriyete ve medeniyete büyük hizmetler ifâ etmiş ve etmekte bulunmuş olduğı aş ikardır.

Kitap ve kütüphanenin vücudu kadimdir. Ezmine-i atikada insanlar hurufât ile beyanâta başladıkları ve ağ aç kabuğı ve hayvanât derisi ve üzerine yazı yazılır mevâdd-ı sâire ihtirâ eyledikleri zaman kitabın ve kütüphanenin dahi vücut bulmuş olduğı reddolunamayacaktır.

Kadim zamanlarda ve Hindistan'da el yazısı mevcut olduğunu müellifler tahmin etmektedirler. Eski müverrihler miladî tarihinden on altı asır mukaddem "Ozimandias" namındaki Mısır firavununun cesim

¹⁰³ Kahveciyan Haçık, "Dersaadet Muhâmiler Cemiyeti Kütüphanesi ve Kütüphane Teşkilât ve Tasnifi", *Muhâmat*, Nu. 40, Recep 1335 / 1 Mayıs 1333, s. 20-24.

kütüphanesi olduğu ve kapısının üzerinde “Ruha deva” lafzı muharrer bulunduğunu ve kezâ Memfis’te ve İskenderiye’de birer kütüphane olduğunu söylemektedirler.

İbrani kavminde Kitab-ı Mukaddese’yi muhtevası umumi ve hususi pek çok kütüphaneler bulunduğ[u] tarih gösteriyor.

Âsâr-ı atıkaca vâki olan ihtiraâta göre Asuriler’de, İraniler’de, Medyalılar’da büyük kütüphaneler vücuda getirilmiştir.

Kadim Yunanlılar’ın mühim şehirlerinde kitap mecmuaları tesis olunmuştur ve Aristo’nun kütüphanesi hususi kütüphaneler miyânında en meşhuru olmuştur.

Roma’da Çiçero’nun ve Jül Çezar’ın hususi kütüphaneleri dahi kendi malumât ve mevkillerine mütenasip imiş.

Harunü’r-Reşid ve Memun’un hilafetleri zamanında Bağdat şehrinde kütüphaneler ve sâir müessesât-ı ilmiye çoğalmış olup bilahare Moğollar tahrip ederek kitapları Dicle’ye atmışlar ve nehrin suyu günlerce siyah akmıştır.

O zamanlar el yazısıyla olduğundan kütüphanelerde eserler pek ağır surette çoğalır idi. Her bir eserin mübeyyizlerin elinden çıkacağından bu suretle eserin meydana gelmesi ay ve seneye muhtaç idi.

On beşinci asırda fenn-i tabaatın ihtirâı ulûm ve fûnûnun neşr ve intişarına yeni bir müşevvik olduğundan eserlerin meydana gelmesi kolaylanmış ve tedricen suhûletle çoğalmağa başlamıştır.

Maalesef bu kütüphaneler ale’l-ûmum medeniyet-i kadime tahribatına uğramıştır denilebilir.

Kütüphanelerin harabiyetten vikâyesi ve muhafazasına itina hususu ancak ezmine-i müteahhirede nazar-ı dikkate alınmağa başlamıştır.

El-yevm hukuk-ı beyne’l-milel kavaidine göre cami, kilise, hastahane gibi müze ve kütüphane misillü müessesât dahi esna-yı harpte esirgenmektedir.

Müellif [Emer de] Vattel diyor ki: “İnsaniyete şeref olan bu gibi müessesâtı düşman tarafından tahrip etmek ile düşmanın kuvveti artmadığı gibi hasmından ziyade nev-i beşere karşı husumet edilmiş olur”.

Keza Henry Bonfils diyor ki: “Bu gibi müessesât derununda bulunan âsârın düşman tarafından tahrip veya kaldırılması ile muamelât-ı askeriye teshil edilmiş olmaz”.

Filhakika 1870 tarihinde Fransız-Alman muharebesinde Almanlar Versay ve Sen Jermen müzeler[in]deki âsâra katien dokunmamışlardır.

Âsârın muhafazası hususuna gelince bir kütüphane evvel be-evvel harik tehlikesinden azade olmalıdır. Zira bir kütüphanede el yazısıyla atik eserler (manuscrits), fenn-i tabaatın ihtirâında ilk nadir eserler (incunables), ve sâir envâ-ı zî-kıymet eserler harik tehlikesine maruz kalarak zayi olduklarında velev sigorta etmek suretiyle esmânı temin etmek tasavvur edilse bile âsâr-ı

mezkûre belki bir daha elde edilebilemeyeceği cihetle telafisi gayr-ı kâbil zararı müntic olur.

İşte bu ecilden olarak Fransa'nın Milli Kütüphanesi'ni harik tehlikesinden vikaye zımında 28 Kanun-ı Evvel [Aralık] 1880 ve 22 Ağustos 1881 tarihli kanunlar ile ittisâlinde bulunan ebniyeler istimlak edilmiştir.

Âsârın kütüphane derununda sirkatten vikaye suretiyle muhafazası hususu ise teşkilât-ı muntazama ve usul-i cedide veçhile tasnife ve o suretle olacak kontrole vabestedir.

Bu husustaki sirkat filî Ceza Kanunumuzun 126 ve 127 ve 128. maddeler[in]e temas eder. İşte tahripten vikaye ve muhafazada itina sayesinde memalik-i mütemeddede bulunan hemen bi'l-cümle kütüphane tarih-i tesislerinden beri bekaları temin ve muhtevi oldukları âsârı tezyid olunmakta idüğü görülmektedir.

Nitekim Almanya'da Leipzig ve Dresden ve Münih şehirleri kütüphaneleri meşhurdur.

Fransa'nın Paris şehrinde bulunan kütüphaneler miyânında Milli, Mazarine, Arsenal, Sainte-Geneviève kütüphaneleri keza meşhurdurlar. Mezkûr "Millî" kütüphane dünyanın en cesim kütüphanesi olup dört milyon âsârı muhtevidir. Bunlar miyânında birçok kütüb-i nâdire-i arabiye ve sâire dahi bulunur.

Kezâ İngiltere'nin Londra şehrinde British Museum Kütüphanesi dahi meşhurdur.

Ve Roma'da Vatikan Kütüphanesi dünyanın büyük kütüphanelerinden biridir.

Bu kütüphaneler umuma açık olan umumi kütüphanelerdir. Nitekim Dersaadet'te Ayasofya, Nur-ı Osmâni, Fatih, Köprülü kütüphaneleri gibi ki bazıları pek kıymetdât kütüb-i arabiye ve nesih-i nâdireyi muhtevidir. Kâmusü'l-Âlâm'a göre, bu kütüphanelerin adedi kırk beş olup mecmuunda yetmiş bin ciltten ziyade kitap mevcuttur.

Umumi kütüphanelerin diğer kısmı ait oldukları devâir için olup umuma açık olmayan kütüphanelerdir. Nitekim Maarif Nezâreti Kütüphanesi, Darülfünun Fakülteleri kütüphaneleri, Adliye Nezâreti Kütüphanesi, Dersaadet Muhâmil Cemiyeti Kütüphanesi ve gayrîhî.

İşbu kısım kütüphaneler idareten ait oldukları nezârete tâbidirler. Nitekim, bütün Darülfünun ve mekâtib-i aliyye ve sâir mekâtib kütüphaneleri Maarif Nezâreti'ne, Harbiye Nezâreti ve ordular ve mekâtib-i harbiye kütüphanesi Harbiye Nezâreti'ne, Adliye Nezâreti ve mehâkim kütüphaneleri Adliye Nezâreti'ne tâbidirler.

İstanbul ve bilâd-ı selâse vâki mârrü'z-zikr Ayasofya, Nûr-ı Osmâni, Fatih, Köprülü, Ragıp Paşa, Âşir Efendi, İsmihan Sultan, Hasro Paşa, Veliyüddin, Hekimoğlu Ali Paşa, Sultan Selim ve gayrîhî kütüphanelerde mevcut âsâr emvâl-i mevkûfeden olduğu halde bundan akdem idaresi Maarif Nezâreti'ne tâbi edilmiştir[ti].

Hatta mezkûr kütüphanelerde kütüb-i mevcûdenin her nasılsa matlub veçhile defterleri tab ettirilmemiş olduğundan bundan yirmi beş sene mukaddem erbâb-ı ilim ve mütalaanın müracaatını teshil etmek üzere Maarif Nezâreti'nce mezkûr kütüphanelerde mevcut kütüb-i mütenevvianın defterleri ayrı ayrı tanzimine teşebbüs ve tab ve temsil kılınmıştır.

Mezkûr defterlerde ulûm taksim edilmiş ve be-her eserin ismi, cildi, hattı, müellifi, tarih-i tahriri ve aded-i umumisi tahrir ve mûlahazât için ayrıca bir sütun terk edilmiştir.

Âsâr-ı mezkûre ale'l-umum Türkî, Arabî ve Farisî lisanlardan olup, el yazısıyla birçok kütüb dahi mevcuttur.

Âhiren mezkûr kütüphanelerin idaresi Evkâf Nezâreti'ne geçmiş olduğundan Nezâret-i müşarûniyehçe yeniden teşkilat vâki olmaktadır. Şöyle ki: Tarih ve coğrafyaya dair eserler Nûr-ı Osmâniye Kütüphanesi'ne; edebiyata dair eserler Ragıp Paşa Kütüphanesi'ne; tıbbîa dair eserler Köprülü Kütüphanesi'ne; kıraat ve tefsîre dair eserler Fatih Kütüphanesi'ne; hadis usul, hadis fıkıh, usul-i fıkıha dair eserler Sultan Selim Kütüphanesi'ne naklolunmuştur.

Şu esas üzere olunacak teşkilat neticesinde bazı kütüphaneler dahi lağv olunacaktır.

Halbuki bu kere birkaçından maada diğer kütüphanelerde mevcut âsâr cem ile Süleymaniye'de bir kütüphane-i umumi temine teşebbüs edilmiştir.

Cesim kütüphaneler zekavet ve feraset-i beşeriyenin asırlardan beri derecât geçidini irâe eder oldukları gibi ale'l-ıtlak ulûm ve fûnûnun intişar ve terakkisine fevkalade hâdim bulunduklarından pek büyük ehemmiyeti hâizdirler. Bugün memalik-i mütemeddinede ale'l-umûm her müessesâtın, nitekim nezâretlerin, meclis-i âyânların, meclis-i mebusânların, mahkemelerin, devâir-i belediyelerin, dârülfünunların, mekâtib-i aliyyelerin cümlesinin kütüphaneleri vardır.

Ceridelerde görüyoruz ki gün be gün sâir kütüphaneler tesis edilmektedir.

Muhâmi Kanunu lâyihasının on yedinci maddesinde müfredatı muhâmiler heyeti tarafından mürettip birer kütüphane tedarikini meslek-i muhamata intisap etmek isteyen muhâmilere taahhût ettirilecektir.

Zaten her erbâb-ı ilmin tabip, mühendis, hâkim ve gayra az çok âsârı muhtevi hususî kütüphaneleri bulunur. Kütüphaneler çoğaldıkça ve derununda âsâr artıkça kütüphane umuru dahi müşkülleşmiştir.

Tabiidir ki bir kütüphanede mevcut âsâr hercümerç vaz edilse istifade edilemez. Mütalaa için lazım olan bir eserin olup olmadığını bilmek [lazım] olduğundan hemen binlerce eserler miyânından çıkarmak için kütüphanenin teşkilata ve âsârının tasnifine muhtaçtır.

Tüccarlarca tutulan tüccar defterleri usulü terakki ve tekemmül ederek usul-i defteri nasıl ki bir ilim şeklini almıştır o misillü işbu tasnif-i hususî dahi birtakım usul ve kavâid ittihaz edilerek terakki ile bugün ilim şeklini iktisap etmiştir.

El-yevm kütüphane teşkili ve tasnifi hakkında Müçtemia-i Amerika'da pek çok eserler tab olunmuştur. Risale-i mevkuteler neşredilmektedir. Ol-bâbda cemiyetler ve komisyonlar teşekkül etmekte ve konferanslar vuku bulmakta olduğu gibi kütüphane umuruna mahsus memurlar yetiştirmek üzere mektepler (library school) tesis edilmiştir.

Prusya darülfünunları ve hükümeti kütüphanelerinde muttarid şekilde katalog tanzim etmek hususunda Almanya'da 1899 senesinde mercii nezareti tarafından ol-bâbda bir talimat "Instruktionen für die Alphabetischen Kataloge des Preussischen Bibliotheken und für den Preussischen Gesamstkatalog" ve 1905 senesinde "Nashtrago" (ilavât) ve "Erlasuterungen" (izahat) ve numuneler "Beispielzusätze" (numuneler) neşrolunmuştur.

İşte kütüphane teşkil ve tasnif hususu terakki ve tekemmül eylemiş olduğu bir zamanda cemiyetimizin kütüphanesi dahi usul-i cedide üzere tasnifi müstelzimdir.

İlim şeklini iktisap etmiş olan ve gün be gün terakki ve tekemmüle maruz bulunan usul-i teşkil ve tasnif âsâr hakkında ayrıca bir makale ile inşallah avdet ederim.

Muhâmi Kahveciyan Haçik

EK-3

DERSAADET BAROSU KÜTÜPHANESİ (1 MART 1922)¹⁰⁴

Bundan akdem kütüphanemiz mevcudunun tasnifi icra ve bir kıta kataloğu tanzim edilerek Muhamat'ın 1 Teşrin-i Evvel sene 1329 [14 Ekim 1913] tarih ve 27 numaralı nüshasıyla neşredildi. O zaman kütüphanemizde 519 cilt âsâr bulunuyor idi.

Bilahare kitaplarımız biraz çoğaldığından yeniden tasnifi icra ile yine bir kıta kataloğunu hurûf-ı hecâ tertibiyle tasfilatlı olarak bi't-tanzim cemiyetimizin katibi nezdinde mahfuz olduğunu ve tettebbuâta ihtiyacı olan rûfekanın müracaat edebileceklerini kezâ Muhamat Risalemizin 1 Mayıs sene 333 [1917] tarihli ve 40 numaralı nüshasında kütüphanemiz hakkındaki makalemde beyan eylemiş idim. O zaman kütüphanemizdeki âsâr 730 cilde bâliğ olmuş idi.

El-yevm üçüncü defa olarak tasnifi icra olunmakta olup bunların bahsettikleri ilimlerin isimleri itibarıyla (subject catalog) tertip edilmekte olup kariben neşri mukarrerdir.

Bugün kütüphanemizdeki âsârın yekünü 944 cilt sayılır.

İşbu âsârın cihet-i mevcudiyeti şirâ ve ihdâdır. 299 cilt ihda edilmiştir, mütebâkisi iştirâ olunmuştur.

İhdâ eden zevât ya müellif olup kendi telif-gerdeleri olan eserleri göndermişlerdir ya müellifi olmayarak ihdâ etmişlerdir.

Müellif olarak ihdâ eden zevât:

Haydar Molla, Hasan Rıza Bey, Reşid Akif Paşa, Miltiyadi Karavokiro Efendi, Arisdakis Kasbaryan Efendi, Krikor Zohrab Efendi, Serkis Karakoç Efendi, Ahmed Asım ve Mehmed Celaledin Efendiler, Ahmed Saki Bey, Ohannes Aleksanyan Bey, Diran Yerganyan Efendi, Celaledin Feyyaz Bey, Möşyö Kont Leon Ostrorog, Halil Cemaleddin Bey, Ahmed Şükrü Bey, Mehmed Bahaeddin Bey, Ahmed Nazif Bey, Nazaret Haçeryan Efendi, Lütfi Bey.

Müellifi olmayıp da ihdâ eden zevât:

Celaledin Arif Bey, Şerafeddin Hayri Efendi, Kirkor Apikyan Efendi, Kirkor Sinabyan Efendi, Yordanaki Haralambidi Efendi, Artin Kayseryan Efendi, Makaryosoğlu Haralambos Efendi, Emniyetoğlu Nikidas Efendi.

Kütüphanemize vürud eden âsâr vürudu tarih ve sırasıyla ve bazı tafsilatıyla defter-i mahsusuna (accessionbook) kaydolunur ve esere kayıt yahut kitap sayısı (booknumber) vaz olunur. İhdâ olunan âsâr kezâ defter-i mahsusuna vürudunda kaydolunur. Ale'l-umum usûl-i müttehazedendir ki bi'l-cümle âsâr mücellled olarak kütüphaneye vaz olunur. Son defa birçok âsâr harp münasebetiyle pahalılıktan dolayı ciltlenmemiş olup bu kere mezkûr âsârın ciltlenmesi mukarrerdir.

¹⁰⁴ Haçik Kahveciyan, "Dersaadet Barosu Kütüphanesi", *Muhamat*, Nu. 49-5, 1 Mart 1338, s. 149-151.

Kâidedir ki kütüphaneye vaz olunacak eserin ilk kapağının iç tarafına kütüphanenin ismini ve kitabın sınıf ve kitap ve sâir sayılarını muhtevi bir yafta (bookplate) yapıştırılır.

Kezâ eserin ismini havi yaprağın (title-page) ve ilk sahifesinin bâlâların[in] sağ cihetlerinde kütüphanenin tâbi bulunduğu müessesenin damgası (stamping) vurulur.

Kezâ bir eserin zâyii halinde damga gibi aşîkar olan alameti ref edilse bile eserin hüviyetini ispat için muayyen bir sahifeye bir işâret (private mark) konulur.

İşte bunlar kütüphanemizce tedricen tatbik olunacaktır.

Âsâr-ı mevcude kütüphanemizin gözlerinde ulûmun muayyen bir taksimatı üzerine taksim olunmaktadır. Ulûmun taksim ve tasnifi tenevvü eylediği cihetle tasnif-i âsâr dahi tenevvü eder.

Gerçi bugün 900'ü mütecaviz cilt kütüphanemizde mevcut ise de âsâr itibarıyla 300'e bâlîğ olur.

Ancak bundan böyle kütüphanemiz mevcudu gittikçe çoğalacağından ve ileride birkaç bine bâlîğ olacağı muhtemel olduğundan şimdiden bir usûl-i tasnif tayin ile o istikametle idare etmek fâideden hâli olmayacağı cihetle Amerikalı Meail Demey'in tasnif-i âsârı (classification decimal) usulünü tercih etmek fikrindeyim. Usûl-i mezkûr Müçtemia-i Amerika kütüphanelerinde taammüm etmiştir. Ve burada Bebek Robert Kolej Mektebi'n[in] kütüphanesinde dahi mezkûr usûl tatbik olunmuştur.

Mezkûr kütüphane bir müdür ve bir muavinin taht-ı idaresindedir.

Bir eserin kütüphane gözlerinde nereye vaz olunacağı yani sınıfını tayin etmek bazen pek müşkül olur.

Bir eserin kütüphanede ilim itibarıyla sınıf-ı mevkii tayin için: Eserin ismine, eserin muhteviyât fihristine, ebvâbın bâlâlarına, eserin mukaddimesine, kitabiyâta, kataloglara, kamuslara, külliyâta ve gayrihî, eserin metnine ve ol-bâbda erbâb-ı vukufa müracaat olunur.

Çok defa bir eserin sınıfını isminden yahut mukaddimesinden yahut ebvâbından tayin olunamayıp metni okumak suretiyle ancak mevki ve sınıfı tayin olunabilir.

İttihaz olunacak usule göre, iktiza eden numaraları muhtevi küçük yaftalar (book label) her bir eserin haricen zahrına ilsak olunur.

Âsârın sınıfı tayin ve kütüphaneye vaz eyledikten sonra katalog tanzimi lazım gelir.

Rûfekanın kütüphaneye bi'l-müracaa mütalaa edeceği eseri üç şekilde aramak ihtimali vardır.

Ya müellifin ismiyle, ya eserin bahseylediği ilmin ismiyle, veya kitabın ismiyle.

Binaenaleyh üç nev katalog kâbil-i tanzimdir:

1- Âsârın müellifleri itibarıyla katalog (author catalog), 2- Âsârın mevzuları yani bahseyletikleri ilmin isimleri itibarıyla katalog (catalog subject) ve 3- Âsârın isimleri itibarıyla katalog (title catalog).

Lakin bunlardan üç nevi de istimal olunmayıp biri ve bazen ikisi yani mevzu ve müellif itibarıyla olan katalog istimal olunur.

Bu kataloglar kütüphanenin cesametine göre defter veya kitap şeklinde olur ise de bâde't-tanzim yeniden kütüp vürud edeceğinden daima tecdide maruz kalır.

Nitekim kütüphanemiz için üçüncü defa olarak katalog tanzim edilmektedir.

Bu mahzurun önünü almak için işbu defter veya kitap şeklinde olan kataloglar yerine kartlar marifetiyle olan kataloglar usulü taammüm etmektedir.

Bu kartların her biri birer cilt teşkil eder. Hususi sandıkçe içinde ve çekmeceler derununda kataloğun nevine göre sınıf ve hurûf-hecâ tertibiyle dizilir ve aralarında başlı rehber kartlar (guide card) vaz edilir.

Kütüphaneye kitap vürud ettikçe ait olduğu sınıfa göre kutuda sırasında birer kart artırılır.

Kütüphane âsârının kontrolü dahi kâidedendir.

Nitekim bundan akdem iki defa kataloğun tanzimiyle beraber kontrol muamelesi dahi icra olunmuş ve bu defa da olmaktadır.

Şu kaç satır ile kütüphanemiz hakkında küçük bir malumat vermekle kifayetle evvelce arz etmiş olduğum gibi kütüphane umûru bugün bir ilim sırasına geçmiştir. Vakit ve imk[an]a mütevakkıftır.

Muhâmi Haçik Kahveciyan

EK-4

BARO KÜTÜPHANESİNE KİTAP TEBERRU EDENLER (1938):¹⁰⁵

1203 Avukat Ahmet Esat: 44 cilt Dalloz ve 44 cilt Kütübü Fıkhiye; 544 Avukat Kalodi 6 cilt muhtelif kitap; 324 Avukat İsmail Münir 4 cilt Düstur; 215 Avukat Tiryandafilos 24 cilt muhtelif kitaplar; 1165 Avukat Ahmet Refik 6 cilt İcra külliyatı; Hukuk Fakültesi tarafından 20 cilt muhtelif neşriyat; İktisat Fakültesi tarafından 2 cilt Beynelmilel Tediye Meseleleri; 1264 Avukat Suphi Nuri 2 cilt Kooperatif ve Yasaların Çatışması; 1418 Avukat Hıfzı Veldet 1 cilt Borçlar Kanunu Şerhi.

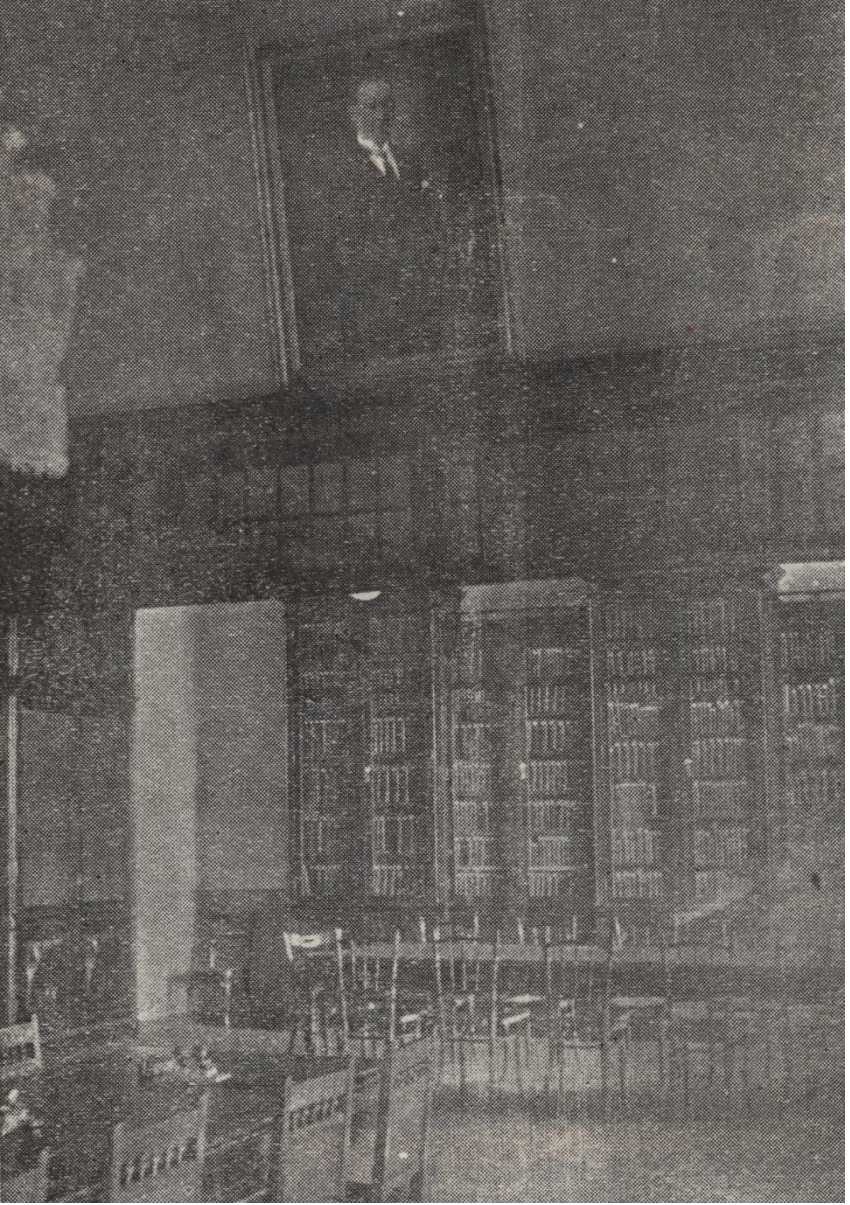
Arzı teşekkür olunur.

¹⁰⁵ *İstanbul Baro Mecmuası*, Sayı 2, Yıl 2, Şubat 1938, s. 160.

EK-5

(Avukat Haçik Kahveciyan'ın, sicil dosyasında bulunan fotoğrafı)

(“Yanan İstanbul Barosu Kütüphanesi”, *İstanbul Baro Mecmuası*, 1. Kanun 1933, s. 4251)

(“Yanan İstanbul Barosu içtima salonu ile kütüphanesi”, *İstanbul Baro Mecmuası*, 1. Kanun 1933, s. 4253)

=

(“Yanan İstanbul Barosu Riyaset makamı ve Meclis-i İnzibat içtima salonu”, *İstanbul Baro Mecmuası*, 1. Kanun 1933, s. 4255)

KAYNAKÇA

100. Yıl İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1978, İstanbul, s. ix; 104. Yıl İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1982, Apraz Matbaacılık, İstanbul, 1982.

Akgündüz A, “Dürerü'l-Hükkâm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994).

Akşam, Süleyman Kani İrtem, “Saray ve Babıâli’nin İç Yüzü: Musoros Paşa’nın Telgrafına Verilen Cevapta İskoçya Koyunları Hakkında Malumat İsteniyor!”, 12 Mayıs 1935.

Aydın T, “1886 Yılı İstanbul Barosu Levhası”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Mayıs-Haziran 2025, Cilt 99, Sayı 2025/3, s. 54-85.

Aydın T, “İstanbul Barosu Levhalarına Göre İlk 1.000 Sicil”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, Sy. 38, 2024 (Güz).

Aydın T, “İstanbul Barosu’nun İlk Genel Kurul Toplantısı, İlk Levhası ve Kostaki Sardenski’nin Nutku”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, 2020 Güz.

Aydın T, “Samsun Barosu’nun 1927 Tarihli Dahilî Nizamnamesi ve Kuruluş Tarihi (3 Nisan 1921)”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Mart-Nisan 2026, Cilt 100, sy. 2026/2.

Aydın T, “Türkiye’de Avukatlığın Tarihi ve İlk Kurulan Barolar Hakkında”, *Adalet Dergisi*, sy. 71, 2023/2.

Cumhuriyet, “Adliye Yangını Tahkikatı”, 10 Kânunuevvel 1933.

Cumhuriyet, “Yangın ve Avukatlar”, 10 Kanunuevvel 1933.

Çakıcı M, Dedeoğlu Ö, *İstanbul Barosu Tarihi*, (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2026).

Eraslan Z, Gök Ö, *İbrahim Hakkı Paşa ve Hukuk-ı İdare*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2023.

İstanbul Barosu Arşivi 144 numaralı sicil dosyası.

İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1988, İstanbul.

İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 1996, İstanbul.

İstanbul Barosu Avukatlar Listesi 2000, Şan Ofset, 2000.

İstanbul Barosu Avukatlar Rehberi 2004, Sanat Matbaacılık Grafik ve Dizgi A.Ş., İstanbul, 2004.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, “Tercümetü’t-Tahtavî”. Erişim 6 Temmuz 2026. https://katalog.ibb.gov.tr/yordam/?p=1&q=%22Terc%C3%BCmet%C3%BC%27t-Tahtav%C3%AE%22&alan=tum_txt

Kahveciyan H, “Dersaadet Barosu Kütüphanesi”, *Muhamat*, Nu. 49-5, 1 Mart 1338.

Kahveciyan H, “Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti Kütüphanesi”, *Muhamat*, Nu. 27, 12 Zilkâde 1331 / 1 Teşrin-i Evvel 1329.

Kahveciyan H, “Dersaadet Muhâmilere Cemiyeti Kütüphanesi ve Kütüphane Teşkilât ve Tasnifi”, *Muhâmat*, Nu. 40, Recep 1335 / 1 Mayıs 1333.

Karaismailoğlu E, Demirtaş R A, Onat İ, “Her Türlü Yoksulluk İçinde Tekemmüle Doğru Bir Hatve: Ceride-i Adliye, Makale Fihristi ve Yazar Dizini (1909-1929)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 30, 2020 (Güz).

Kaya N, “Süleymaniye Kütüphanesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 38, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010).

Kayseri Barosu Nizamnamesi, (Kayseri: Vilayet Matbaası, 1927)

Kutluer İ, “Mifâhü’s-Saâde” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 30, (İstanbul: TDV Yayınları, 2020).

Örsten Esirgen S, “Tanzimattan Cumhuriyete Avukatlık”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, sy. 4, 2014.

Özcan T, “Ömer Hilmi Efendi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 34, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007).

Özkent A H, *Avukatın Kitabı*, 2. bs. (İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2002).

Robert H, *Muhami: 1920’lerde Türkiye’de ve Fransa’da Avukatlık*, haz. Tugay A, (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2026).

Status de La Société du Barreau de Constantinople, Typographie et Lithographie Centrales, Constantinople, 1876.

Toprak Z, “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 1, (1985).

Türkzâde Hafız Mehmed Ziyaeddin Efendi, *Osmanlı Hukuk Sözlüğü - Mükemmel Istilâhât-ı Kavânin Yâhut Mâlûmât-ı Kanûniye Hülâsası*, haz. Fethi Gedikli – İbrahim Enes Onat (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017).

[Yalım] N, “Adliye Yangını, Vazifelerimiz, Yangının Faydası Da Olabilir”, *İstanbul Barosu Mecmuası*, sy.84-1, Sene 7, I. Kanun 1933.

Yörük A, A, “İlk Hukuk Lügatlerimiz”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 2, 2006 (Güz).

Yörük A A, “Osmanlı Erbâb-ı Hukuku! İttihad Edin: Osmanlı Hukukçularının İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri (1908-1910)”, *Adalet Dergisi*, 2024/2, sy. 73.

Zöhrab K, *Hukuk-ı Ceza*, haz. Tugay Aydın (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2025).